

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

એલ.આર. શિવરામગોવડા વગેરે.

વિ.

કાનૂની પ્રતિનિધિઓ દ્વારા ટી.એમ. ચંદ્રશેકર (ડી) અને અન્ય

ડિસેમ્બર ૧, ૧૯૯૮

[ડૉ. એ.એસ. આનંદ, મુખ્ય ન્યાયમૂર્તિ., બી.એન. કિર્પાલ અને એમ.

શ્રીનિવાસન, ન્યાયમૂર્તિઓ.]

લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧.

કલમો ૭૭(૧) અને (૨), ૧૧૦(૧), ૧૨૩(૬)–વિધાનસભાની ચૂંટણી–ભ્રષ્ટ આચરણ–ચૂંટણી અરજી–કથનપત્ર–“મહત્વના તથ્યો” અને “મહત્વની વિગતો”–બન્ને વચ્ચેનો ભેદ–અરજીમાં મહત્વના તથ્યોના અભાવનો

પ્રભાવ-ચૂંટાયેલ ઉમેદવારે ચૂંટણી ખર્ચના સાચા અને સચોટ હિસાબો રજૂ ન કર્યા હોવાના આધાર પર તેની ચૂંટણીને પડકારવામાં આવી-નિર્ધારિત મર્યાદા કરતાં વધુ ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હોવાનો કોઈ આક્ષેપ નહોતો-ઠરાવવામાં આવ્યું કે કલમ ૧૨૩(૬) હેઠળનું આવશ્યક તત્ત્વ એ છે કે ચૂંટાયેલા ઉમેદવાર સંબંધે ચૂંટણીનું પરિણામ સત્વરે અસરગ્રસ્ત થયું હોવું જોઈએ-કલમ ૭૭(૧) અને (૨) મુજબ જરૂરી હોય તે રીતે હિસાબો જાળવવામાં ચૂંટાયેલા ઉમેદવારની નિષ્ફળતા કોઈ પણ સ્થિતિમાં ચૂંટણીના પરિણામને અસર કરતી નથી-ચૂંટણી અરજી નામંજૂર-ચૂંટણીઓના વર્તનના નિયમો, ૧૯૬૧.

ચૂંટણીના આચરણ નિયમો, ૧૯૬૧-નિયમ ૯૪-એ-ફોર્મ-૨૫-ચૂંટણી અરજી:-સોગંદનામું-નિયમ ૯૪-એનું પાલન ન થવું-તેનો પ્રભાવ

પ્રતિવાદી નં. ૧ એ અપીલકર્તાની રાજ્ય વિધાનસભાની ચૂંટણીને પડકારતી ચૂંટણી અરજી દાખલ કરી હતી. તેમાં, અન્ય બાબતો ઉપરાંત, એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો કે અપીલકર્તાએ ચૂંટણી આચાર નિયમો, ૧૯૬૧ હેઠળ જરૂરી હોય તેમ જિલ્લા ચૂંટણી અધિકારી સમક્ષ પોતાની ચૂંટણી ખર્ચના સાચા અને સત્ય હિસાબો રજૂ કર્યા નહોતા અને, તેથી, પ્રજાપ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ ની કલમ ૧૨૩(૬) ના અર્થમાં અપીલકર્તા ભ્રષ્ટ આચરણ માટે દોષિત હતો. એવી પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી કે અપીલકર્તાએ અધિનિયમની કલમો ૧૦૦(૧) (બી), ૧૦૦(૧) (ડી) (૨) અને ૧૦૦(૧) (ડી) (૪) તેમજ નિયમો હેઠળ ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હોવાનું જાહેર કરવામાં આવે; અને પ્રતિવાદી નં. ૧ એ બીજા ક્રમે સર્વોચ્ચ મત મેળવ્યા હોવાથી, તેને ઉક્ત

વિધાનસભા મતવિસ્તારમાં વિધિવત્ ચૂંટાયેલ જાહેર કરવામાં આવે. અપીલકર્તાએ આ આક્ષેપોનો ઇનકાર કર્યો હતો. વડી અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે અપીલકર્તાએ પોતાના દ્વારા થયેલા અથવા પોતાના દ્વારા અધિકૃત કરાયેલા ખર્ચના સત્ય અને યોગ્ય હિસાબો જાળવ્યા નહોતા, જે ભ્રષ્ટ આચરણ સમકક્ષ હતું. તેણે આ પાછા નિરીક્ષણ કર્યું હતું કે અપીલકર્તા દ્વારા થયેલો ખર્ચ નિર્ધારિત મર્યાદા પાર ગયો હતો તે સાબિત થયું નહોતું, પરંતુ તે સચ્ચા હિસાબોના દબાવ માટે દોષિત હતો. આ નિષ્કર્ષોના આધારે, વડી અદાલતે અપીલકર્તાની ચૂંટણી અમાન્ય જાહેર કરી અને તેને રદ કરી. તેમ છતાં, પ્રતિવાદી નં. ૧ ને મળેલા મતોની સંખ્યા નોંધપાત્ર રીતે ઓછી હોવાનો વિચાર કરીને, વડી અદાલતે તે મતવિસ્તાર માટે નવી ચૂંટણી કરવાનો આદેશ આપ્યો. તેનાથી વ્યથિત થઈ, અપીલકર્તાએ વર્તમાન અપીલ દાખલ કરી.

અપીલકર્તા તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે વડી અદાલતે અધિનિયમની કલમ ૧૦૦(૧) (ડી) (જ) ને કલમ ૧૨૩(૬) સાથે વાંચતાં ચૂંટણી અમાન્ય હોવાનું નિષ્કર્ષ આપતાં ભૂલ કરી હતી, કારણ કે તેણે ચૂંટણી અરજીમાં આવશ્યક તથ્યોના અભાવને અવગણ્યો હતો, જેના કારણે પ્રતિવાદી નં. ૧ આ બાબતે કોઈ પુરાવો રજૂ કરવામાં અસમર્થ બન્યો હતો; અને એ પાછા કે વડી અદાલતે આ બાબત પાછા અવગણી હતી કે સાચા અને યોગ્ય હિસાબો જાળવી ન રાખવા માત્રના આધાર પર ચૂંટણીને રદબાતલ કરવી પૂરતી ન ગણાય. વધુમાં રજૂઆત કરવામાં આવી હતી કે ચૂંટણી અરજદાર માટે આ પ્રકારનું આક્ષેપન કરવું સંપૂર્ણપણે આવશ્યક હતું કે ચૂંટણીનું પરિણામ, જેટલું તે

ચૂંટાયેલા ઉમેદવારને સંબંધિત હતું, અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓના કથિત અનપાલનથી ભૌતિક રીતે અસરગ્રસ્ત થયું હતું.

અપીલ મંજૂર કરતાં, આ અદાલત

ઠેરવ્યું : ૧.૧. ચૂંટણી અરજીમાં આક્ષેપિત ભ્રષ્ટ આચરણ સંબંધિત આવશ્યક તથ્યો દર્શાવવામાં નિષ્ફળતા જેવી અત્યંત ગંભીર ખામી છે. આ ખામી તે હદ સુધી ચૂંટણી અરજીને અમાન્ય બનાવે છે અને અરજદારને તે સંબંધે કોઈપણ પુરાવો રજૂ કરવાની પરવાનગી આપવામાં આવવી જ ન જોઈએ હતી. ચૂંટણી અરજીમાં એવો કોઈ આક્ષેપ નથી કે અપીલકર્તાએ ચૂંટણી માટે નિયત મર્યાદા કરતાં વધુ રકમ ખર્ચી હતી અથવા અપીલકર્તા દ્વારા ખર્ચના સાચા અને ચથાર્થ હિસાબો ન આપવાના કારણે ચૂંટણીનું પરિણામ મહત્વપૂર્ણ રીતે પ્રભાવિત થયું હતું. જો આવા તથ્યોના આધારે ચૂંટણી રદ કરાવવાની માંગ કરવામાં આવે, તો આવા તથ્યો આવશ્યક તથ્યો છે અને તેમને ચૂંટણી અરજીમાં સ્થાન મળવું જોઈએ. આવા બેમાંથી કોઈપણ આક્ષેપના અભાવે, તે બાબતે પુરાવો રજૂ કરવો ખુદો ન હતો. [૨૫૮-એફ; ૨૫૩-ઈ]

૧.૨. ચૂંટણી અરજીમાં આવેલ આક્ષેપ માત્ર એટલો જ છે કે અપીલકર્તાએ કરેલો ખર્ચ તેના હિસાબના નિવેદનમાં દર્શાવવામાં આવ્યો ન હતો. અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(ડ)ના ભંગનો માત્ર આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હોય, તો તે પ્રતિવાદી નં. ૨ ને એવો દાવો કરવામાં સહાયરૂપ થતો નથી કે નિયત મર્યાદા કરતાં વધુ થયેલા ખર્ચનું સંબંધિત આવશ્યક તથ્ય રજૂ કરવામાં આવ્યું

હતું. કલમ ૧૦૦(૧)(ડી)(જ)ના હેતુસર, પરત આવેલા ઉમેદવારને લગતા પ્રમાણમાં, જણાવાયેલ ભ્રષ્ટ આચરણને કારણે ચૂંટણીનું પરિણામ મહત્વપૂર્ણ રીતે પ્રભાવિત થયું છે એવો વિશિષ્ટ આક્ષેપ કરવો આવશ્યક છે. અરજીમાં એવો આક્ષેપ ગેરહાજર છે. તદુપરાંત, વડી અદાલતે એ બાબતની તથ્યાત્મક નોંધ/તારણ આપ્યું હતું કે રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓ અપીલકર્તા દ્વારા નિર્ધારિત મહત્તમ મર્યાદાથી વધુ પડતો ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હોવાનું સાબિત કરવા માટે અપૂરતા હતા.

૨. "મહત્વપૂર્ણ તથ્યો" અને "મહત્વપૂર્ણ વિગતો" ના આક્ષેપોમાં ભેદ છે. જ્યારે મહત્વપૂર્ણ તથ્યોનું આક્ષેપ ન કરવું ચૂંટણી અરજ માટે ઘાતક બને છે અને ચૂંટણી અરજ દાખલ કરવાની નિર્ધારિત સમયમર્યાદા પૂર્ણ થયા પછી આવા મહત્વપૂર્ણ તથ્યો રજૂ કરવા માટે આક્ષેપોમાં સુધારો કરવાની મંજૂરી આપી શકાતી નથી, ત્યારે મહત્વપૂર્ણ વિગતોનો અભાવ યોગ્ય સુધારા દ્વારા અનુવર્તી તબક્કે દૂર કરી શકાય છે. (૨૫૩-એફ-જી; ૨૬૨-સી)

ગજાનન કૃષ્ણાજી બાપટ અને અન્ય વિ. દત્તાજી રાઘોબાજી મેઘે અને અન્યગણ, (૧૯૯૫) ૫ એસ.સી.સી. ૩૪૭, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.

શ્રી બલવાન સિંહ વિ. શ્રી લક્ષ્મી નારાયણ અને અન્ય, (૧૯૬૦) ૩ એસ.સી.આર. ૯૧ અને સમંત એન. બાલકૃષ્ણાન અને અન્ય એક વિ. જ્યોર્જ ફર્નાન્ડિઝ અને અન્ય, (૧૯૬૯) ૩ સેક ૨૩૮, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૩.૧. ચૂંટણીને અમાન્ય જાહેર કરવા માટેના આધાર અધિનિયમની કલમ ૧૦૦ માં નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે. કલમ ૧૦૦ ની ઉપકલમ (૧) (બી)

ચૂંટાયેલા ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી પ્રતિનિધિ દ્વારા, અથવા ચૂંટાયેલા ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી પ્રતિનિધિની સંમતિથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલી કોઈપણ ભ્રષ્ટ આચરણને લગતી છે. કોઈ બાબતને ઉપકલમ (૧) (બી) ના કાર્યક્ષેત્રમાં લાવવા માટે, તે ભ્રષ્ટ આચરણ કલમ ૧૨૩ માં વ્યાખ્યાયિત કરાયેલું હોવું આવશ્યક છે. (૨૪૯-ઈ; ૨૫૧-એફ)

૩.૨. કલમ ૧૨૩ની ઉપકલમ (૬) માં જેને ભ્રષ્ટ આચરણ તરીકે ઉદ્દેખવામાં આવ્યું છે તે માત્ર કલમ ૭૭ના ઉલ્લંઘનમાં ખર્ચ કરવો અથવા એવો ખર્ચ કરવાની મંજૂરી આપવો એટલું જ છે. કલમ ૧૨૩ની ઉપકલમ (૬) તેના વ્યાપમાં સાચા અને યોગ્ય હિસાબો જાળવી રાખવામાં થયેલી નિષ્ફળતાને આવરી લેતી નથી. ઉપકલમ (૬) ની ભાષા એટલી સ્પષ્ટ છે કે તેમાં વ્યાખ્યાયિત ભ્રષ્ટ આચરણનો સંબંધ માત્ર કલમ ૭૭ની ઉપકલમ (૩), અર્થાત્ નિર્ધારિત મર્યાદાથી વધુ ખર્ચ કરવો અથવા એવો ખર્ચ કરવાની મંજૂરી આપવી, સાથે જ હોઈ શકે. કોઈપણ રીતે એવું કહી શકાતું નથી કે કલમ ૭૭(૧) અને (૨)નું પાલન ન કરવું પણ કલમ ૧૨૩(૬) ના વ્યાપમાં આવશે. પરિણામે, તે કલમ ૧૦૦(૧)(બી) હેઠળ આવી શકતું નથી. તે ઉપકલમ હેઠળની આવશ્યક શરત એ છે કે પરત આવેલ ઉમેદવાર સંબંધે ચૂંટણીનું પરિણામ તાત્વિક રીતે પ્રભાવિત થયું હોય. પરત આવેલ ઉમેદવાર દ્વારા કલમ ૭૭(૧) અને (૨) મુજબ હિસાબો જાળવી રાખવામાં થયેલી નિષ્ફળતા કોઈ પણ સ્થિતિમાં ચૂંટણીના પરિણામને પ્રભાવિત કરી શકતી નથી, અને તો ખાસ કરીને તાત્વિક રીતે તો બિલકુલ નહીં. (૨૬૦-બી-ડી)

દલચંદ જૈન વિ. નારાયણ શંકર ત્રિવેદી અને અન્ય, (૧૯૬૯) ૩ એસ.સી.સી. ૬૮૫, અનુસરવામાં આવ્યો.

ઓમ પ્રભા જૈન વિરુદ્ધ ચરણ દાસ અને અન્ય, (૧૯૭૫) ના ચુકાદાને અપ્રસ્તુત / ન લાગુ પાડી શકાય તેવો ગણવામાં આવ્યો.

૪. ચૂંટણી અરજીએ સાથે દાખલ કરાયેલ સોગંદનામામાં માહિતીનો સ્ત્રોત પ્રગટ કરવામાં આવેલો નથી. તેમજ તેમાં ચૂંટણી અરજીનો કયો ભાગ અરજદારને વ્યક્તિગત રીતે જાણીતો હતો અને કયો ભાગ તેને માહિતીના આધારે જાણમાં આવ્યો હતો તે પણ દર્શાવવામાં આવેલું નથી. સોગંદનામું નિર્ધારિત ફોર્મ નં. ૨૫ ને અનુરૂપ નથી. તેથી ચૂંટણીના આચરણના નિયમો, ૧૯૬૧ ના નિયમ ૯૪-નું પાલન કરવામાં નિષ્ફળતા થયેલી છે. આ અત્યંત ગંભીર ખામી છે, જે વડી અદાલતે અવગણેલી છે. [૨૫૪-ડી; ૨૫૮-એચજે]

વિરેન્દ્ર કુમાર સાક્ષેયા વિ. જગજીવન અને અન્ય, [૧૯૭૨) ૧ એસ.સી.સી. ૮૨૬, પર આધાર રાખવામાં આવ્યો.એફ.એ. સાપા અને અન્ય વિ. સિંગોરા અને અન્ય, [૧૯૯૧) ૩ એસ.સી.સી. ૩૭૫, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો.

૫. પ્રતિવાદી નં. ૧ અપીલકર્તા સામે તેમના દ્વારા કરવામાં આવેલા આક્ષેપોમાંથી કોઈપણ આક્ષેપ એવો હતો કે ઉત્તરોક્ત વ્યક્તિ ભ્રષ્ટ આચરણ માટે દોષિત હતી, તે સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયા છે. તેથી, અપીલકર્તા વિરુદ્ધ વડી અદાલત દ્વારા નોંધાયેલા નિષ્કર્ષો ટકાઉ નથી અને રદ કરવામાં આવવા યોગ્ય છે. [૨૬૩-બી; ૨૬૧-એચ]

દીવાની અપીલીય અધિકારક્ષેત્ર : દીવાની અપીલ નં. ૪૨૭૨/૧૯૯૧.

કર્ણાટક વડી અદાલતના ઇ.પી. નં. ૧૫/૧૯૯૦ માં તા. ૨૭.૯.૯૧ના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

સાથે

દીવાની અપીલ નં. ૪૩૭૯/૧૯૯૧.

સી.એ. નં. ૪૩૭૯/૯૧ માં, અપીલકર્તા તરફે, કે.એન. ભટ અને પી.આર. રામસેશ, .

સી.એ. નં. ૪૨૭૨/૯૧ માં અપીલકર્તા તરફે એસ.એસ. જાવેલી, ડી.એન. નનજુડે રેહી અને વિનીત કુમાર.

સી.એ.નં. ૪૩૭૯/૯૧ માં પ્રતિવાદી તરફે એસ.એસ. જાવેલી અને ડી.એન. નનજુડા રેહી.

અદાલતનો ચુકાદો ન્યાયમૂર્તિ શ્રીનિવાસન દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.

. આ બે અપીલો લોકોના પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમ, ૧૯૫૧ (આગળ ચાલીને જેને 'અધિનિયમ' તરીકે ઉલ્લેખવામાં આવશે) ની કલમ ૧૧૬એ હેઠળ, બેંગલોર સ્થિત કર્ણાટકની વડી અદાલતના ચુકાદા અને આદેશ વિરુદ્ધ દાખલ કરવામાં આવી છે. દિવાની અપીલ નં. ૪૨૭૨/૧૯૯૧ માંનો અપીલકર્તા બીજી અપીલમાં પ્રથમ પ્રતિવાદી છે અને દિવાની અપીલ નં. ૪૩૭૯ of ૧૯૯૧ માંનો અપીલકર્તા અગાઉની અપીલમાં પ્રથમ પ્રતિવાદી છે. પક્ષકારોને આ ચુકાદામાં

દિવાની અપીલ નં. ૪૨૭૨ of ૧૯૯૧ માં તેમની શ્રેણી મુજબ ઉલ્લેખવામાં આવશે.

૨. કર્ણાટક રાજ્યની ૧૦૧ નાગમંગલા વિધાનસભા મતવિસ્તારમાં નવેમ્બર ૧૯૮૯માં યોજાયેલી ચૂંટણીમાં અપીલકર્તા ૪૮૬૫૪ મતો મેળવી વિજેતા ઉમેદવાર રહ્યો હતો, જ્યારે પ્રથમ પ્રતિવાદીએ ૧૭૧૬૫ મતો મેળવ્યા હતા. અપીલકર્તાએ સ્વતંત્ર ઉમેદવાર તરીકે ચૂંટણી લડી હતી, જ્યારે પ્રથમ પ્રતિવાદી કોંગ્રેસ-૧ પક્ષનું પ્રતિનિધિત્વ કરતો હતો. અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ના વ્યાપમાં આવતી અપીલકર્તાઓ દ્વારા કરવામાં આવેલી ભ્રષ્ટ આચરણોની આધારભૂમિ પર પ્રથમ પ્રતિવાદીએ આ ચૂંટણીને પડકારી હતી. સંક્ષેપમાં, ચૂંટણી અરજમાં પ્રથમ પ્રતિવાદી દ્વારા નીચે મુજબના આક્ષેપો કરવામાં આવ્યા હતા :

"અપીલકર્તા કોંગ્રેસ પક્ષના સભ્ય હતા, જ્યાં સુધી તેમને ૧૦/૧૫.૧૧.૮૯ ના રોજ પક્ષમાંથી કાઢી મૂકવામાં આવ્યા નહોતા. પરંતુ તેમણે પોતે ઉક્ત પક્ષનું પ્રતિનિધિત્વ કરતા હોવાનું દર્શાવ્યું અને તે રીતે પ્રચાર કર્યો, જેથી મતદારોને એવો વિશ્વાસ થયો કે તેઓ કોંગ્રેસ પક્ષના ઉમેદવાર હતા. અપીલકર્તાએ લઘુમતી સમાજના મતોનું વિભાજન કરવાના એકમાત્ર આશયથી દ્વિતીય પ્રતિવાદીને ચૂંટણી લડવા ઉભા કર્યા અને પ્રેરિત કર્યા અને આ રીતે પ્રથમ પ્રતિવાદીની જીતની સંભાવનાઓને નુકસાન પહોંચાડ્યું. અપીલકર્તાએ રમાલેંગેગૌડા નામના એક વ્યક્તિને, તેમની વિધાનસભામાં ચૂંટણી થતાં જે ખાલી જગ્યા ઊભી થઈ શકે તે માટે જિલ્લા પરિષદની ચૂંટણી લડવા કોંગ્રેસ

પક્ષની ટિકિટ અપાવવાનો વાયદો કર્યો અને આ રીતે તેમને પ્રથમ પ્રતિવાદીને આપેલો ટેકો પાછો ખેંચવા પ્રેર્યા. અપીલકર્તાએ પોતાના ઉમેદવારીને પ્રોત્સાહન આપવા માટે રાષ્ટ્રીય પ્રતીકવાળા કેટલાક પત્રકો છપાવ્યા અને આથી તેઓ ભ્રષ્ટ્ર આચરણ માટે દોષિત હતા. અપીલકર્તા પોતાના ઉમેદવારીને પ્રોત્સાહન આપવા હેતુથી લોન મેળાઓમાં નબળા વર્ગના જરૂરિયાતમંદ લોકોને લોન મેળવવામાં સહાય, નાળિયેર ઉગાડનારાઓને મળેલા લાભો વગેરે બાબતે પોતાની સિદ્ધિઓ અંગે ખોટા નિવેદનો ધરાવતા પત્રકો પ્રકાશિત કરવા માટે પણ દોષિત હતા. અપીલકર્તાએ કુરુબા જનંગદા વેદિકેના નામે પણ પત્રકો છપાવી અને પ્રસિદ્ધ કરાવ્યા, જેમાં અન્ય સમાજના લોકોને લગતા મતદારોમાં સામ્પ્રદાયિક ઉશ્કેરણ ફેલાવવામાં આવી અને તેમને એવો વિશ્વાસ કરાવવામાં આવ્યો કે આવા પત્રકો બહાર પાડવા માટે પ્રથમ પ્રતિવાદી દોષિત હતા. પરિણામે, ચૂંટણીમાં પ્રથમ પ્રતિવાદીની સંભાવનાઓ પર અસર પડી. અપીલકર્તાએ નિયમો હેઠળ આવશ્યક હોય તે પ્રમાણે જિલ્લા ચૂંટણી અધિકારી સમક્ષ પોતાની ચૂંટણી ખર્ચની સાચી અને ચથાર્થ હિસાબી વિગત રજૂ કરી નહોતી અને આ રીતે કાયદાની સંબંધિત જોગવાઈઓનો ભંગ કર્યો હતો. અપીલકર્તાએ પોતાની ઉમેદવારીને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ૬.૧૧.૮૯ થી ૨૪.૧૧.૮૯ દરમિયાન પોતાની ચૂંટણી હેતુઓ માટે વધુ સંખ્યામાં વાહનો ભાડે રાખવા, હજારો પત્રકો છપાવવા, અખબારોમાં જાહેરાતો આપવા અને ટપાલ ખર્ચ કરવા દ્વારા પણ ચૂંટણી ખર્ચ કર્યો હતો. આ રીતે તેઓ અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૬) ના અર્થમાં ભ્રષ્ટ્ર આચરણ માટે દોષિત હતા." ઉપરોક્ત આક્ષેપોના આધારે પ્રથમ પ્રતિવાદીએ એવી ઘોષણા માગી કે

અપીલકર્તાએ અધિનિયમની કલમ ૧૦૦(૧)(બ), ૧૦૦(૧)(ડ)(૨), ૧૦૦(૧)(ડ)(જ) તથા તે હેઠળ ઘડાયેલા નિયમો મુજબ ભ્રષ્ટ આચરણ આચર્યા હતા અને વધુમાં એવી ઘોષણા કરવામાં આવે કે પ્રથમ પ્રતિવાદી ઉક્ત વિધાનસભા મતવિસ્તાર માટે વિધિવત્ ચૂંટાયેલા હતા.

૩. અરજદારના આક્ષેપોનો તેમાં સમાવેશ થયેલો તમામ આક્ષેપોનો ઈનકાર કરીને અપીલકર્તાએ અરજીનો વિરોધ કર્યો હતો. વડી અદાલતે વિચારણા માટે કુલ આઠ મુદ્દાઓ ઘડ્યા અને વિચારણાપશ્ચાત પહેલા છ મુદ્દાઓનો નિર્ણય અપીલકર્તાના પક્ષમાં કર્યો. મુદ્દા નં. ૭ નો હકારાત્મક જવાબ આપતાં વડી અદાલતે ઠરાવ્યું કે અપીલકર્તાએ પોતાના દ્વારા કરાયેલ અથવા અધિકૃત કરાયેલ ખર્ચનો સચ્ચો અને યોગ્ય હિસાબ જાળવ્યો નહોતો, જે ભ્રષ્ટ આચરણ સમાન હતું. મુદ્દા નં. ૮ અંગે વડી અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું કે અપીલકર્તાએ કરેલો ખર્ચ નિર્ધારિત મર્યાદા વટાવી ગયો હોવાનું સાબિત થયું નહોતું, પરંતુ અપીલકર્તા સાચા હિસાબો દબાવી રાખવા બાબતે દોષિત હતો. ઉપરોક્ત નિષ્કર્ષોના આધારે વડી અદાલતે અપીલકર્તાની ચૂંટણી અમાન્ય જાહેર કરી અને તેને રદ કરી. જોકે, વડી અદાલતે એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો કે પ્રથમ પ્રતિવાદીની તેને ચૂંટાયેલા જાહેર કરવાની પ્રાર્થના મંજૂર કરી શકાય તેમ નહોતી, કારણ કે તેને મળેલા મતની સંખ્યા નોંધપાત્ર રીતે ઓછી હતી અને મતદારોને પોતાના પ્રતિનિધિની પસંદગી માટે મુક્ત પસંદગી હોવી આવશ્યક હતી, જે હાંસલ કરવા માટે સંબંધિત મતવિસ્તાર માટે નવી ચૂંટણી અનિવાર્ય બની હતી.

૪. વડી અદાલતના ઉક્ત ચુકાદા અને આદેશથી વ્યથિત થઈ અપીલકર્તાએ અપીલ સી.એ. નં. ૪૨૭૨/૧૯૯૧ દાખલ કરી છે. પ્રથમ પ્રતિવાદીએ વડી અદાલત દ્વારા તેના વિરુદ્ધ નોંધાયેલા તમામ નિષ્કર્ષોને પડકારતી સિવિલ અપીલ નં. ૪૩૭૯/૧૯૯૧ દાખલ કરી છે. આ અપીલોની સાથે સુનાવણી કરવામાં આવી હતી.

૫. અપીલકર્તા તરફથી વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી જાવેલી એ બે દલીલો આગળ મૂકી. પ્રથમ, વડી અદાલતે અધિનિયમની કલમ ૧૦૦(૧)(ડી)(૪) ને કલમ ૧૨૩(૬) સાથે વાચતાં ચૂંટણી રદ છે એવો નિષ્કર્ષ આપ્યો તેમાં ભૂલ કરી છે, કારણ કે ચૂંટણી અરજીમાં જરૂરી ભૌતિક તથ્યોના અભાવને તેણે અવગણ્યો છે, જેના કારણે પ્રથમ પ્રતિવાદીને તે બાબત સંબંધે કોઈ પુરાવો રજૂ કરવામાં અસમર્થતા ઉભી થઈ હતી. દ્વિતીય, વડી અદાલતે એ બાબત પણ અવગણી છે કે સાચા અને યોગ્ય હિસાબો જાળવી ન રાખવાથી માત્ર તે કારણે જ ચૂંટણીને રદબાતલ કરવા પૂરતું બની શકે નહીં. બીજી તરફ, પ્રથમ પ્રતિવાદી તરફથી વરિષ્ઠ વકીલ શ્રી ભટ્ટ એ દલીલ કરી કે અરજપત્રમાં કોઈ ખામી નથી અને કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં આ સર્વોચ્ચ અદાલતમાં અપીલકર્તાને આવી દલીલ ઉઠાવવાનો અધિકાર નથી કે યોગ્ય હિસાબોના પ્રશ્નનો પણ કલમ ૧૦૦(એલ) (ડી)(૪) ના વ્યાપમાં સમાવેશ થાય છે. તેમણે પ્રથમ પ્રતિવાદી વિરુદ્ધ વડી અદાલતે આપેલા અન્ય નિષ્કર્ષોને પણ પડકાર્યા હતા.

ક. પ્રારંભમાં, અમે અપીલકર્તાના વકીલ દ્વારા રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલોનો વિચાર કરીશું. સંબંધિત રજૂઆત ચૂંટણી અરજીના ફક્ત ૩૯ માં જોવા મળે છે, જે નીચે મુજબ છે :-

એવું રજૂ કરવામાં આવે છે કે પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા જિલ્લા ચૂંટણી અધિકારીને ૨૧.૧૨.૮૯ના રોજ રજૂ કરવામાં આવેલા હિસાબો ચૂંટણી અવધિ સંબંધિત નથી. તેમણે ખર્ચના સચ્ચા અને સાચા હિસાબો આપેલા નથી. તેમણે ઉમેદવારીના દિવસથી ચૂંટણીના દિવસ સુધી થયેલા ખર્ચની વિગતો રજૂ કરી નથી. તેમણે પત્રકોના છાપકામ, બેજ અને સમાચારપત્રમાં પ્રસિદ્ધ કરાયેલ જાહેરાત અંગે થયેલા ખર્ચ તથા 'ઇન્ટીવર પ્રિન્ટર્સ', ચંદ્રમૌલેશ્વર પ્રિન્ટર્સ અને ઓટો ઝેરોક્ષ' તેમજ 'નાગમંગલા મિત્ર' સમાચારપત્રને તેમના દ્વારા ચૂકવવામાં આવેલી અન્ય રકમોની વિગતો પણ વધુમાં રજૂ કરી નથી. તેમણે ૧૦થી વધુ વાહનો ભાડે રાખ્યા હતા અને ક.૧૧.૮૯થી ૨૪.૧૧.૮૯ સુધી તે ભાડે ઉપયોગમાં લીધા હતા. તેમણે દરેક વાહન દીઠ પ્રતિદિન રૂ. ૫૦૦ જેટલો ખર્ચ કર્યો હતો. નાગમંગલા મિત્રની કિંમત પ્રતિ નકલ ૦.૦૫ પૈસા છે અને તેમણે મતદારોમાં વિતરણ માટે ૨૦,૦૦૦ નકલો છપાવી અને ખરીદી હતી. પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા કરવામાં આવેલ આ બધી જ ખર્ચરકમો લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમની કલમ ૭૭ અને ચૂંટણી આચરણ નિયમો, ૧૯૬૧ના નિયમ ૮૬, ૯૦ મુજબ જરૂરી હોય તેમ તેમના હિસાબના નિવેદનમાં દર્શાવવામાં આવી નથી અને તે લોક પ્રતિનિધિત્વ

અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૬)નું પાણ ઉલ્લંઘન કરે છે. પ્રતિવાદી નં. ૧ના હિસાબના નિવેદનની પ્રમાણિત નકલ અહીં સાથે અનુબંધક 'આર' તરીકે રજૂ કરવામાં આવે છે.

ચૂંટણી અરજી સાથે પ્રથમ પ્રતિવાદી દ્વારા દાખલ કરાયેલ સોગંદનામામાં, પરિચ્છેદ (એફ) માં નીચેના નિવેદનો જોવા મળે છે :—

'કે ઉક્ત અરજીએના પરિચ્છેદ ૨૮ અને ૩૯ માં શ્રી એલ.આર. શિવરામ ગોડાએ ભ્રષ્ટ આચરણ કર્યું હોવા અંગે કરવામાં આવેલ નિવેદન અને તેવા ભ્રષ્ટ આચરણની વિગતો, જે પરિચ્છેદ ૨૮ અને ૩૯ માં આપવામાં આવી છે, તે તેમની ચૂંટણીના સંદર્ભમાં તેમની ઉમેદવારી નોંધાઈ તે તારીખથી લઈને તેના પરિણામની જાહેરાત થયાની તારીખ સુધી, બંને તારીખો સહિત, તેમના દ્વારા થયેલા તમામ ખર્ચનો સાચો અને યોગ્ય હિસાબ દબાવી રાખવા તથા પ્રજાના પ્રતિનિધિત્વ સંબંધિત કલમ ૭૭ ના ઉલ્લંઘનમાં ખર્ચ કરવા તરફ સંકેત કરે છે.

પરિચ્છેદ (જી) આ પ્રમાણે વાંચાય છે :—

"કે ઉક્ત અરજીએના પરિચ્છેદ ૧ થી ૪૨ માં કરવામાં આવેલ નિવેદનો મારી શ્રેષ્ઠ જાણ, વિશ્વાસ અને માહિતી મુજબ સાચા છે અને પરિશિષ્ટ અ થી બ મૂળની સચ્ચી નકલ છે.

અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરાયેલા લેખિત નિવેદનમાં પરિચ્છેદ ૪૧ અને ૪૩ નીચે મુજબ વાંચાય છે:—

પરિષેદ ૪૧. પરિષેદ ૩૯ માં કરવામાં આવેલ આ આક્ષેપ કે પ્રથમ પ્રતિવાદીએ જિલ્લા ચૂંટણી અધિકારી સમક્ષ રજૂ કરેલા હિસાબો ચૂંટણી અવધિ સંબંધિત નથી, તે ખોટો છે. ખર્ચ અંગેનો આક્ષેપ વાદગ્રસ્ત ચૂંટણીના ખર્ચને જ સંબંધિત છે. તેણે ખર્ચના સરચ્યા અને યોગ્ય હિસાબો આપ્યા નથી, એવું કહેવું પણ અયોગ્ય છે. વધુમાં કરવામાં આવેલ આ આક્ષેપ કે ખર્ચની કોઈ વિગતો નથી અને તેણે પેમ્ફ્લેટ, બેજ, અખબારમાં પ્રસિદ્ધ કરાયેલ જાહેરાત વગેરેના છાપકામના ખર્ચનો હિસાબ રજૂ કર્યો નથી, તે પણ ખોટો છે. હકીકતમાં, ઈન્ડિવારા પ્રિન્ટર્સ અને શ્રી ચંદ્રમૌલેશ્વર પ્રિન્ટર્સ અને ઓટો ઝેરોક્સ, નાગમંગલા મિત્રા તથા અન્યને કોઈ ચૂકવણી કરવામાં આવી નહોતી, કારણ કે તેમની પાસેથી કોઈ છાપકામ કરાવવામાં આવ્યું નહોતું. તેણે ૧૦ થી વધુ વાહનો ભાડે લીધા હતા અને ૬.૧૧.૮૯ થી ૨૩.૧૧.૮૯ દરમિયાન તેઓનો ભાડે ઉપયોગ કર્યો હતો, એવો આક્ષેપ ખોટો છે. વધુમાં, આ પ્રતિવાદીએ પ્રતિ વાહન પ્રતિદિન રૂ. ૫૦૦ નો ખર્ચ કર્યો હતો, એવો આક્ષેપ પણ ખોટો છે. નાગમંગલા પત્રિકા પ્રતિ નકલ ૫૦ પૈસાની હતી અને આ પ્રતિવાદીએ તેની ૨૦,૦૦૦ નકલો છપાવી અને ખરીદી હતી, એવો આક્ષેપ ખોટો છે. તેણે એક પણ નકલ ખરીદી નથી. લોક પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમની કલમ ૭૭ અથવા ચૂંટણી આચરણ નિયમોના નિયમ ૮૬ અને ૯૦ નો, જેમ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે તેમ, કોઈ ભંગ થયો નથી. લોક

પ્રતિનિધિત્વ અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ ની ઉપકલમ ૬ નો પણ કોઈ ઉલ્લંઘન થયો નથી.

પરિચ્છેદ નં.૪૩ : અરજદારનું સોગંદનામું ખોટા નિવેદનો ધરાવે છે અને અરજદારના મનમાં રહેલી કોઈ વિશિષ્ટ ભ્રષ્ટ આચરણ બાબતે તેમાં કોઈ નિર્દિષ્ટ આધારરૂપ કથન સામેલ નથી. સોગંદનામું વિશેષ કાયદા દ્વારા નિર્ધારિત પ્રારૂપમાં નથી અને તેથી કાયદાની નજરે તે સર્વથા સોગંદનામું જ નથી. આ સોગંદનામું ખોટું હોવા ઉપરાંત આ કેસના હેતુ માટે ઘડાયેલું છે તથા અસ્પષ્ટ અને અસ્વીકાર્ય છે."

૭. જેમ પહેલેથી જ જણાવાયું છે તેમ વડી અદાલતે અપીલકર્તા વિરુદ્ધ મુદ્દા નં. ૭ અને મુદ્દા નં. ૮ ના એક ભાગ અંગે નિષ્કર્ષ આપ્યો છે. આ બન્ને મુદ્દાઓ અરજીઓમાં ઉપરોક્ત પરિચ્છેદમાં કરાયેલા કથનોને સંબંધિત હતા અને તેઓ નીચે મુજબ છે :-

જિલ્લાની ચૂંટણી અધિકારી સમક્ષ નિયમો હેઠળ આવશ્યક હોય તે મુજબ પોતાના ચૂંટણી ખર્ચના સાચા અને ચથાર્થ હિસાબો દાખલ કર્યા હતા કે નહીં અને શું તે પોતે જ ભ્રષ્ટ આચરણ સમાન ગણાય છે?

(૮) શું અરજદાર સાબિત કરે છે કે આર-૧ એ પોતાના ચૂંટણી હેતુ માટે ૬.૧૧.૮૯ અને ૨૪.૧૧.૮૯ વચ્ચે દસથી વધુ વાહનો ભાડે રાખીને, હજારો પેમ્ફ્લેટ છપાવીને, નાગમંગળા મિત્રની હજારો નકલો ખરીદી કરીને

તથા પોતાની ઉમેદવારીને પ્રોત્સાહન આપવા અખબારોમાં જાહેરાતો આપી અને ટપાલ ખર્ચ કરીને, રાજ્યની વિધાનસભા મતવિસ્તાર માટેના ઉમેદવાર માટે નિર્ધારિત મર્યાદા કરતાં વધુ ખર્ચ કર્યો હતો અને સાચો ખર્ચ છુપાવ્યો હતો, અને તેથી શું તે ભ્રષ્ટ આચરણનો દોષિત છે?"

૮. અપીલ હેઠળના ચુકાદાનો અડધાથી વધુ ભાગ આ બે મુદ્દાઓને સમર્પિત છે. ચર્ચા પરિચ્છેદ ૪૩ થી ૪૩ થાય છે અને પરિચ્છેદ ૭૫ પર પૂર્ણ થાય છે, જે ચુકાદાનો અંતિમ પરિચ્છેદ છે. ચુકાદાઓમાંના નીચેના ભાગો ઉતારવા જરૂરી છે :—

પરા ૪૩ : મુદ્દા નં. ૭ અને ૮ : — જ્યાં મુદ્દા નં. ૭ કલમ જેઓઓ (એલ) (ડી)(૪) હેઠળ આવે છે, ત્યાં મુદ્દા નં. ૮ અધિનિયમની કલમ ૭૭ હેઠળ આવે છે. સંક્ષેપમાં અરજદારે દલીલ કરી છે કે આર-૧એ પોતાના ચૂંટણી ખર્ચના યોગ્ય હિસાબો જાળવ્યા નથી અને રિટર્નિંગ ઓફિસર સમક્ષ ખર્ચનો સાચો હિસાબ રજૂ કર્યો નથી અને, બીજું, તેણે પોતાની ચૂંટણી માટે અંદાજે રૂપિયા ૨૦,૦૦,૦૦૦ ખર્ચ્યા છે, જે કર્ણાટક રાજ્યને લાગુ પડતા નિયમો દ્વારા નિર્ધારિત રૂપિયા ૪૦,૦૦૦ની મર્યાદા કરતાં વધુ છે (જુઓ, ચૂંટણી આચરણ નિયમો, ૧૯૬૧ નો નિયમ ૮૦). પરત આવેલા ઉમેદવારની ચૂંટણી અધિનિયમની કલમ ૧૦૦ (૧)(બી) હેઠળ શૂન્ય જાહેર થઈ શકે, જો પરત આવેલા ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટ દ્વારા અથવા તેના અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટની સંમતિથી અન્ય

કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કોઈ ભ્રષ્ટ આચરણ કરવામાં આવ્યું હોય અથવા, ઉપર પહેલેથી જ જણાવ્યા મુજબ, અધિનિયમની જોગવાઈઓનું તેના દ્વારા પાલન ન કરવામાં આવ્યું હોય. ચૂંટણી આચરણ નિયમો, ૧૯૬૧ નો ભાગ ૮ (જેને આગળ સંક્ષેપમાં ૧૯૬૧ના નિયમો કહેવામાં આવશે) ચૂંટણી ખર્ચ સાથે સંબંધિત છે. પ્રથમ તકે હું આર-૧ દ્વારા રૂપિયા ૪૦,૦૦૦થી વધુ ખર્ચ કરીને કલમ ૭૭ની જોગવાઈઓના કથિત ભંગનો વિચાર કરું છું.

પરિચ્છેદ નં. ૫૩ " તેથી હું એવો નિષ્કર્ષ કરું છું કે પુરાવામાં હવે કરવામાં આવેલ આ આક્ષેપનો વિચાર કરી શકાય તેમ નથી અને અન્યથા પણ એવું સાબિત થયેલ નથી કે રૂપિયા ૪૦,૦૦૦ ની મર્યાદા વટાવી જાય તે રીતે આ રકમનો ઉપયોગ તેની ચૂંટણી માટે કરવામાં આવ્યો હતો."

ફરો નં. ૫૪ : "તે માત્ર એટલું જ દર્શાવે છે કે રજૂ કરનારનું હિતસંબંધિતપણું છે."

અધિનિયમની કલમ ૭૭ ઉદ્ધૃત કર્યા પછી, અદાલતે પરિચ્છેદ ૫૯ માં નીચે મુજબ જણાવ્યું હતું:—

પરિચ્છેદ નં. ૫૯ : "આ રીતે જોવામાં આવી શકે છે કે ઉપકલમ (૧) હેઠળ દરેક ઉમેદવાર પાસેથી તેની ચૂંટણી સાથે સંબંધિત તમામ ખર્ચનો અલગ અને સાચો હિસાબ રાખવાની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે, ઉપકલમ

(૨) હેઠળ તે હિસાબમાં નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવી વિગતોનો સમાવેશ થવો જોઈએ અને આવા ખર્ચની કુલ રકમ ઉપકલમ (૩) હેઠળ નિર્ધારિત કરવામાં આવે તેવી રકમથી વધુ ન હોવી જોઈએ. ઉપકલમો (૧) અને (૨), ઉપકલમ (૩) વિના, સ્વતંત્ર આવશ્યકતા છે કે કેમ અને તેનો ભંગ માત્ર એટલા કારણે જ મામલો કલમ ૧૦૦ના વ્યાપમાં લાવવા માટે પૂરતો છે કે કેમ, એ મુદ્દો છે. હકીકતમાં, અરજદાર તરફના વિદ્વાન વકીલનો અભિગમ એવો જ જણાય છે. તેમના દ્વારા દલીલ કરવામાં આવે છે કે આ પેમ્ફ્લેટો આંક પી-૩૫ થી પી-૩૭ અને પી-૩૯ પ્રતિવાદી નં. ૧ દ્વારા તેની ચૂંટણીની સંભાવનાઓને પ્રોત્સાહન આપવા માટે છપાવવામાં આવ્યા હતા અને તેથી, તેનો હિસાબ આંક પી-૨(એ) માં દર્શાવવો તેની ફરજ હતી."

પરિચ્છેદ નં. ૬૨ : "જેવું હું પહેલેથી જ નિર્ધારિત કરી ચૂક્યો છું, પ્રતિભાવક દ્વારા આંક પી-૨(એ) માં રજૂ કરાયેલ હિસાબ દર્શાવે છે કે તેણે પોતાની ચૂંટણી માટે રૂ. ૧૩,૦૦૦ કરતાં વધુ ખર્ચ કર્યો નથી. પ્રથમ દ્રષ્ટિએ તે કંઈક હાસ્યાસ્પદ લાગતું હોઈ શકે, પરંતુ ફક્ત તે કારણસર જ રૂ. ૪૦,૦૦૦ કરતાં વધુ ખર્ચ કરવામાં આવ્યો હોવાનો અનુમાન કાઢી શકાય નહીં."

પરા નં. ૬૩: "જ્યાં સુધી વાહનના ઉપયોગ માટે થયેલા ખર્ચનો પ્રશ્ન છે, ત્યાં સુધી હું આ નિષ્કર્ષે આવ્યો છું કે તે અંગે કોઈ નિર્વિવાદ પુરાવો ઉપલબ્ધ નથી અને તેથી તેણે વાહનો પર કેટલો ખર્ચ કર્યો હશે તે નક્કી

કરવું શક્ય નથી. પુરાવામાં રહેલી આવી ખામીનો લાભ પ્રતિવાદીને મળ્યો છે અને તેથી એવો નિષ્કર્ષ કરવામાં આવ્યો છે કે ખર્ચ રૂપિયા ૪૦,૦૦૦ ની મર્યાદા ઓળંગ્યો હોવાનું સાબિત થયું નથી, પરંતુ સાથે સાથે એ સ્પષ્ટપણે જણાય છે કે આ માત્ર વાસ્તવિક ખર્ચ દબાવી રાખવા માટે અપનાવવામાં આવેલું એક સાધન છે."

પરિષ્દ નં. ૬૬ : "અધિનિયમના હેતુસર કઈ બાબત ભ્રષ્ટ આચરણ ગણાય છે તે કલમ ૧૨૩ હેઠળ ગણાવી આપવામાં આવી છે. તેથી વિવિધ વડી અદાલતો સમક્ષ આવેલ કેટલાક કેસોમાં પ્રશ્ન એવો ઉઠ્યો હતો કે શું માત્ર સાચા હિસાબો રજૂ ન કરવાથી ભ્રષ્ટ આચરણ બને છે કે નહીં, અને તેનો જવાબ નકારાત્મક મળ્યો હતો. હાલના કેસમાં આક્ષેપ એવો નથી કે સાચા હિસાબો રજૂ ન કરવાથી ભ્રષ્ટ આચરણ આચરવામાં આવ્યું છે, પરંતુ એવો છે કે તેથી જ ચૂંટણી શૂન્ય બને છે, કારણ કે તે કલમ ૧૦૦ની અંદર આવતી અધિનિયમની જોગવાઈઓના ભંગનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે".

પરિષ્દ નં. ૭૦ : "તેથી અનુસરે છે કે ભલે ચૂંટણી દરમિયાન અને ચૂંટણી ખર્ચના હિસાબો દાખલ કરવામાં નિષ્ફળતા બદલ ચૂંટણી આયોગને કાર્યવાહી કરવાની સત્તા હોય, તેમ છતાં એથી અનિવાર્ય રીતે એવું થતું નથી કે સંબંધિત અધિનિયમની જોગવાઈઓના અણપાલનના આધારે ચૂંટણીને શૂન્ય ઠરાવવાના હેતુસર કલમ ૧૦૦ લાગુ પડે છે કે નહીં તેની

તપાસ કરવાની અધિકારિતા ચૂંટણી ન્યાયાધિકરણ પાસે નથી. જ્યારે ચૂંટણીને ભ્રષ્ટ આચરણના આધારે શૂન્ય ઠરાવી શકાય, ત્યારે કલમ ૭૭(૧) અને (૨) હેઠળ ફરજિયાત હોવા છતાં ચૂંટણી ખર્ચના સાચા અને સત્ય હિસાબો રજૂ ન કરવા બદલ અને કલમ ૧૦૦ અધિનિયમની જોગવાઈઓના અણપાલન તેમજ ભ્રષ્ટ આચરણના આચરણ બંનેને આવરી લેવાનો ઈરાદો ધરાવતી હોવા છતાં, એવી ચૂંટણી શૂન્ય ઠરાવી ન શકાય એવું કહેવાનું કોઈ કારણ નથી. કલમ ૭૭ની પેટાકલમો (૧) અને (૨)ના અણપાલનને ફક્ત એટલા માટે બહાર રાખવાનો કણમાત્ર પણ આધાર નથી કે પેટાકલમ (૩) પણ એ જ કલમ ૭૭ હેઠળ આવે છે. પેટાકલમ (૩) નિશ્ચિતપણે નિર્ધારિત મર્યાદા કરતાં વધુ ખર્ચને આવરે છે અને તે કલમ ૭૭ની સ્વયંસંપૂર્ણ જોગવાઈ છે. જો એવો દલીલ સ્વીકારવામાં આવે કે પેટાકલમો (૧) અને (૨)ના અણપાલનને કલમ ૧૦૦ લાગુ પડતી નથી, તો પેટાકલમ (૩)ને લાગુ થવાથી બચવા માટે યોગ્ય હિસાબો ન રાખવાના અણપાલનને પ્રોત્સાહન મળતું બને. જો માત્ર પ્રતિવાદી-૧એ વિવિધ પત્રકોના છપાવટ અને પ્રસિદ્ધિ, નાગમંગલા મિત્રમાં પ્રસિદ્ધ થયેલી જાહેરાત, આંક પી-૩૮ જેવા બેજ, આંક પી.૪૫ જેવા પોસ્ટરો, આંકો પી-૪૬ અને પી-૪૭ જેવા નમૂના મતપત્રો અને ટપાલ ખર્ચનો હિસાબ આપ્યો હોત, તો ન્યાયાધિકરણ એ જાણવાની સ્થિતિમાં હોત કે થયેલો ખર્ચ રૂપિયા ૪૦,૦૦૦ની મર્યાદા પાર ગયો છે કે નહીં. ઓછામાં ઓછું તો એટલું કહેવું પડે કે આ ગુપ્ત હેતુસર સાચો ખર્ચ

દબાવી રાખવાની બીજી એક બેઠમાન પદ્ધતિ છે. જ્યાં સુધી સાચા અને સત્ય હિસાબો જાળવવામાં અને રજૂ કરવામાં પ્રામાણિકતા ન હોય ત્યાં સુધી પેટાકલમ (૩)ની આવશ્યકતા પૂર્ણ થઈ છે કે નહીં તેનો નિર્ણય કરવો અશક્ય બને. તેથી, મારા મત મુજબ, ફક્ત એટલા માટે કે ચૂંટણી આયોગને પણ સાચા અને સત્ય હિસાબો ન રાખવા બદલ ઉમેદવારને અપાત્ર ઠરાવવાની સત્તા છે, એથી અનિવાર્ય રીતે એવું માનવું શક્ય નથી કે અધિનિયમની કલમ ૧૦૦ હેઠળ આ કારણસર ચૂંટણીને શૂન્ય ઠરાવી શકાય કે નહીં તે વિચારવાનું ચૂંટણી ન્યાયાધિકરણનું કાર્ય નથી. ભ્રષ્ટ આચરણ શું છે તેની વ્યાખ્યા અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ હેઠળ આપવામાં આવી છે અને નિર્ધારિત મર્યાદા કરતાં વધુ ખર્ચ કરવો તે આવા ભ્રષ્ટ આચરણોમાંથી એક છે. તેથી, સત્ય અને યોગ્ય હિસાબો રજૂ ન કરવું એ કલમ ૭૭ની પેટાકલમો (૧) અને (૨) હેઠળનો સ્વતંત્ર ભંગ છે, જે અધિનિયમની કલમ ૧૦૦ હેઠળના પરિણામોને આકર્ષે છે. સ્પષ્ટ રીતે જણાય છે કે પ્રતિવાદી-૧એ પોતાના ઉમેદવારીને પ્રોત્સાહન આપવા માટે પત્રકો છપાવીને અથવા છપાવી આપીને, મત માગવાની એક ચતુર પદ્ધતિ ઇજાદ કરી છે, અને તે પત્રકોને તેમના નામે છપાવ્યા અથવા છપાવવામાં આવ્યા છે

પરિચ્છેદ નં. ૭૨ : "ઉપર વિગતવાર ચર્ચાયેલ વિવિધ પરિબળો અને પાસાઓની ચર્ચામાંથી અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ એ આવે છે કે પ્રતિવાદી-૧ ચૂંટણી ખર્ચના હિસાબો રાખવામાં પ્રામાણિક નથી. અરજદારની આ

દલીલમાં તત્ત્વ અને સાર છે કે તેણે ટપાલ ખર્ચ માટે જે ખર્ચ કર્યો હતો તે હિસાબમાં દાખલ કરવામાં આવ્યો નથી. એ સ્થાપિત થાય છે કે ટપાલની સીલ ધરાવતા પેમ્ફ્લેટો હકીકતમાં તેના દ્વારા અથવા તેની સંમતિથી મોકલવામાં આવ્યા હતા. આવા કિસ્સામાં તેણે ટપાલ ખર્ચ પર એક પણ પૈસો ખર્ચો ન હતો એવું માનવું અતિઅકલ્પનીય છે. ફરીથી અનિવાર્ય નિષ્કર્ષ એ આવે છે કે તેની સફળતા માટે જવાબદાર પેમ્ફ્લેટો તેના દ્વારા અથવા તેની સંમતિથી છપાવવામાં આવ્યા હતા, પરંતુ તેમનો ખર્ચ તેનો જ ગણવો પડે, કારણ કે તેમની છપાઈ અને ટપાલ દ્વારા કે અન્ય રીતે પરિભ્રમણ માટેના ખર્ચ અંગે કોઈ પણ વ્યક્તિ આગળ આવીને નિવેદન આપ્યું નથી. આંક પી- ૨(એ) તથા તેની સાથેના વાઉચરોની તૈયાર કરવાની રીત દર્શાવે છે કે તે એકદમ ઉપેક્ષાપૂર્વક બનાવવામાં આવ્યા હતા, માત્ર અધિનિયમની કલમ ૭૭(૧) અને (૨) ની તકનીકી આવશ્યકતાઓનું પાલન કરવા માટે. આ માત્ર નિર્જીવ ઔપચારિકતા છે અને તે બનાવટી હોવાનો આભાસ પેદા કરે છે. ચૂંટણીની પવિત્રતા જાળવવા અને તેનું સંરક્ષણ કરવા માટે ચૂંટણીમાં ઉમેદવારોના વર્તન અંગે તપાસ કરવાની જવાબદારી સોંપાયેલ ચૂંટણી ટ્રિબ્યુનલ આવા અપ્રામાણિક વર્તન અને નક્કી કરેલી મર્યાદા અંદર ખર્ચ દર્શાવવા માટે થયેલ ખર્ચના ઇરાદાપૂર્વક દબાવને અવગણી શકતું નથી. કદાચ એ જ કારણસર સંસદે એવો પ્રબંધ કર્યો કે અધિનિયમની જોગવાઈઓના ભંગ અથવા ઉલ્લંઘનથી સફળ ઉમેદવારની ચૂંટણી રદ થવી જોઈએ. હાલ ૨૪

કરાયેલ મૌખિક તેમજ દસ્તાવેજી પુરાવાઓએ કોઈ વિવાદની પાર જઈને સ્થાપિત કર્યું છે કે પ્રતિવાદી-૧ એ વિવિધ પેમ્ફ્લેટો, બેજ તથા નાગમંગલા મિત્રમાં આપેલ જાહેરાતોની છપાઈ માટે તેણે કર્યો હતો અથવા અધિકૃત કર્યો હતો તે ખર્ચ ઇરાદાપૂર્વક દબાવ્યો હતો અને મતદારોને તે મોકલવા માટે ટપાલ ટિકિટોની ખરીદી પર થયેલ ખર્ચ પણ દબાવ્યો હતો. અરજદારના સાક્ષીઓએ સોગંદપૂર્વક નિવેદન આપ્યું છે કે તેમાંથી કેટલાકને આવા પેમ્ફ્લેટો ટપાલ દ્વારા પ્રાપ્ત થયા હતા અને આ ઉદાહરણોમાંથી અનુમાન કરી શકાય છે કે મોટી સંખ્યામાં પેમ્ફ્લેટો, બેજ અથવા પત્રકો ટપાલ દ્વારા પરિભ્રમિત કરવામાં આવ્યા હતા."

પરિચ્છેદ નં. ૭૫ : "ઉપરોક્ત કારણોને આધારે હું ઠરાવું છું કે અરજદારે સાબિત કર્યું છે કે થયેલા ખર્ચ અથવા અધિકૃત કરાયેલા ખર્ચનો સાચો અને યોગ્ય હિસાબ પ્રતિવાદી-૧ દ્વારા જાળવવામાં આવ્યો નહોતો, જે ભ્રષ્ટ આચરણ સમાન બને છે અને તે કારણસર તેની ચૂંટણી અમાન્ય ઠરાવવામાં આવવી યોગ્ય છે. તદનુસાર, અરજી મંજૂર કરતાં હું જાહેર કરું છું કે પ્રતિવાદી-૧ એલ. આર. શિવરામેગૌડાની ચૂંટણી અમાન્ય છે અને તે રદ કરવામાં આવે છે."

૯. પ્રથમ પ્રતિવાદીની આ દલીલના વિરોધમાં કે અપીલકર્તાએ પોતાની ચૂંટણી માટે વિધાનસભા મતવિસ્તારના ઉમેદવાર માટે નિર્ધારિત મર્યાદાથી વધુ ખર્ચ કર્યો હતો. તેમ છતાં, વડી અદાલતે એવો અભિપ્રાય અપનાવ્યો છે કે

અપીલકર્તાએ જિલ્લા ચૂંટણી અધિકારી સમક્ષ રજૂ કરેલા ચૂંટણી ખર્ચના હિસાબો સાચા કે યથાર્થ નહોતા અને પરિણામે, અપીલકર્તાએ અધિનિયમની કલમ ૭૭(૧) & (૨) ની જોગવાઈઓનું પાલન કર્યું નહોતું, જેના પરિણામે તે અધિનિયમની કલમ ૧૦૦(૧)(ડી)(જ) ના વ્યાપમાં આવી ગયો. અહીં ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે કે મુદ્દા નં. ૭ અને ૮ પર ચર્ચા કરતી વખતે, વડી અદાલત મુદ્દા જ, ૫ અને ૬ પર આપેલા પોતાના જ નિષ્કર્ષો ભૂલી ગઈ છે. અગાઉના મુદ્દાઓ હેઠળ, વડી અદાલતે પ્રતિવાદી નં. ૧ નો આ કેસ સ્વીકાર્યો નહોતો કે તેમાં ઉલ્લેખિત પેમ્ફ્લેટો અપીલકર્તા દ્વારા અથવા તેના કહેવાથી છપાવવામાં આવ્યા હતા, છતાં અદાલતે મુદ્દા ૭ અને ૮ ના હેતુસર ભૂલથી એવી ધારણા કરી લીધી કે તે પેમ્ફ્લેટો અપીલકર્તા દ્વારા છપાવવામાં આવ્યા હતા.

૧૦. તે ઉપરાંત, અપીલકર્તાના વકીલ દ્વારા યોગ્ય રીતે દર્શાવવામાં આવ્યું છે કે કલમ ૧૦૦(૧)(ડી)(જ) હેઠળ કોઈ ચૂંટણીને અમાન્ય જાહેર કરવા માટે, ચૂંટણી અરજદાર દ્વારા આવું રજૂ કરવું સંપૂર્ણપણે આવશ્યક છે કે અધિનિયમ અથવા નિયમોની જોગવાઈઓના આક્ષેપિત ઉલ્લંઘનના કારણે, પરત આવેલ ઉમેદવારને સંબંધિત જેટલી હદ સુધી ચૂંટણીના પરિણામ પર મહત્વપૂર્ણ અસર પડી હતી. અમે ચૂંટણી અરજીનો પરિચ્છેદ ૩૯ પહેલાથી જ ઉદ્ઘૂત કર્યો છે, અને તે જ એકમાત્ર સંબંધિત પરિચ્છેદ છે. તે પરિચ્છેદમાં અપીલકર્તાએ ચૂંટણી માટે નિર્ધારિત મર્યાદાથી વધુ રકમ ખર્ચી હતી અથવા ખર્ચના સચ્ચા અને યોગ્ય હિસાબો આપવામાં અપીલકર્તાની નિષ્ફળતાના કારણે ચૂંટણીનું પરિણામ મહત્વપૂર્ણ રીતે પ્રભાવિત થયું હતું, તેવો કોઈ આક્ષેપ નિરર્થક રીતે શોધવા જશો.

આવા બંનેમાંથી કોઈ એક પણ આક્ષેપના અભાવે, તે અસર અંગે પુરાવો રજૂ કરવાનો અધિકાર અપીલકર્તાને ખુલ્લો ન હતો. ઉપર ઉલ્લેખિત આ બંને બાબતો મહત્વપૂર્ણ તથ્યો છે, અને જો આવા તથ્યોના આધારે ચૂંટણી રદ કરાવવાની માંગ કરવામાં આવતી હોય, તો તેમને ચૂંટણી અરજીમાં સ્થાન મળવું જ જોઈએ, તે નકારી શકાય તેમ નથી.

૧૧. આ અદાલતે ચૂંટણી અરજીમાં કથનોના મહત્વ પર વારંવાર ભાર મૂક્યો છે અને "મહત્વપૂર્ણ તથ્યો" અને "મહત્વપૂર્ણ વિગતો" વચ્ચેનો ભેદ દર્શાવ્યો છે. જ્યારે મહત્વપૂર્ણ તથ્યોનો કથન ન કરવો ચૂંટણી અરજી માટે ઘાતક બને છે અને ચૂંટણી અરજી દાખલ કરવાની નિર્ધારિત મર્યાદા વીતી ગયા પછી આવા મહત્વપૂર્ણ તથ્યો રજૂ કરવા માટે કથનમાં કોઈ સુધારો મંજૂર કરી શકાય તેમ નથી, ત્યારે મહત્વપૂર્ણ વિગતોનો અભાવ અનુરૂપ સુધારા દ્વારા પછીના તબક્કે દૂર કરી શકાય છે. શ્રી બા/વાન સિંહ વિ. શ્રી લક્ષ્મી નારાયણ અને અન્ય .. [૧૯૬૦] ૩ એસ.સી.આર. ૯૧ માં બંધારણીય ખંડપીઠે ઠરાવ્યું હતું કે માત્ર એટલા કારણસર કે આક્ષેપિત ભ્રષ્ટ આચરણની સંપૂર્ણ વિગતો રજૂ કરવામાં આવી નહોતી, ચૂંટણી અરજીને પ્રારંભિક તબક્કે જ ફગાવી દેવા જેવી નહોતી. પ્રકરણના તથ્યો મુજબ, મતદારોને મતદાન મથક સુધી લઈ જવાની બાબત કથનમાં પૂરતી રીતે દર્શાવવામાં આવી હતી. અદાલતે નિર્દેશ કર્યો હતો કે ભ્રષ્ટ આચરણ મતદારોના પરિવહન માટે વાહન ભાડે લેવું અથવા ઉપલબ્ધ કરાવવું હોય, તો કોઈપણ મતદાન મથક સુધી અથવા ત્યાંથી મતદારોને વાહન દ્વારા લઈ જવાની સંપૂર્ણ વિગતો આપવામાં આવી હોય, તો કલમ ૮૩નું યોગ્ય પાલન

થયેલું ગણાય, ભલે ભાડે લેવાના કરારની વિગતો, ભાડે લેવામાં આવ્યાની હકીકતથી ભિન્ન રીતે, આપવામાં આવી ન હોય.

૧૨. સમંત એન. બાલકૃષ્ણ અને અન્ય વિ. જ્યોર્જ ફર્નાન્ડીઝ અને અન્ય, [૧૯૬૯] ૩ એસસીસી ૨૩૮ માં અદાલતે જણાવ્યું હતું કે જો ભ્રષ્ટ આચરણના મૂળભૂત તથ્યો દર્શાવવામાં આવ્યા હોય, તો આક્ષેપની વધુ અથવા વધુ સારી વિગતો પછીથી આપી શકાય, પરંતુ જ્યાં મૂળભૂત તથ્યો જ ગેરહાજર હોય, ત્યાં એવો વિચાર કરવો અશક્ય છે કે આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો અને પછી તેનું વિસ્તૃત વર્ણન કરવામાં આવ્યું, અને તે તાજી અરજી કરવામાં આવવા બરાબર ગણાશે.

૧૨એ. વિરેન્દ્ર કુમાર સક્લેયા વિ. જગજીવન અને અન્યમાં, [૧૯૭૨] ૧ એસસીસી ૮૨૬, આ અદાલતે ચૂંટણી અરજી સાથે દાખલ કરવામાં આવેલા સોગંદનામામાં માહિતીના સ્ત્રોતોના ખુલાસાના મહત્વ પર ભાર મૂક્યો હતો. સંબંધિત અંશ આ પ્રમાણે છે :—

"પ્રતિવાદીએ ચૂંટણી અરજી સાથે એક સોગંદનામું દાખલ કર્યું હતું.

સોગંદનામામાં અપીલકર્તાએ કથિત રીતે કરેલા ભાષણોના સંદર્ભમાં માહિતીનો સ્ત્રોત જાહેર કરવામાં આવ્યો નહોતો. અધિનિયમની કલમ ૮૩ અનુસાર ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપોના સમર્થનમાં નિર્ધારિત સ્વરૂપમાં સોગંદનામું આવશ્યક છે. ચૂંટણી આચરણ નિયમો, ૧૯૬૧ ના નિયમ ૯૪—એ અનુસાર સોગંદનામું ફોર્મ નં. ૨૫ માં હોવું આવશ્યક છે. ફોર્મ નં. ૨૫ મુજબ સોગંદનામું આપનારએ કયા નિવેદનો પોતાના જ્ઞાન મુજબ

સાચા છે અને કયા નિવેદનો માહિતીના આધારે સાચા છે તે જણાવવું આવશ્યક છે. અધિનિયમની કલમ ૮૭ હેઠળ દરેક ચૂંટણી અરજીનો વિચાર વડી અદાલત દ્વારા શક્ય તેટલો નાગરિક પ્રક્રિયા સંહિતા હેઠળ દાવાઓના વિચારણા માટે લાગુ પડતી પ્રક્રિયા અનુસાર કરવામાં આવશે. સંહિતાની કલમ ૧૦૨ હેઠળ વડી અદાલત પોતાની જ પ્રક્રિયા તથા પોતાની દેખરેખ હેઠળ આવેલી નાગરિક અદાલતોની પ્રક્રિયાનું નિયમન કરતા નિયમો બનાવી શકે છે અને આવા નિયમો દ્વારા સંહિતાની પ્રથમ અનુસૂચિમાં રહેલા કોઈપણ નિયમોમાં ફેરફાર કરી શકે છે, તેમાં સુધારો કરી શકે છે અથવા તેમાં ઉમેરો કરી શકે છે." [પરિચ્છેદ ૧૦]

"સોગંદનામાઓમાં માહિતીના સ્ત્રોતનું સ્પષ્ટ વર્ણન કરવાની મહત્વતા આ અદાલત સમક્ષ સમયાંતરે વિચારણા માટે આવી હતી. આરંભિક નિર્ણયો પૈકીનો એક સ્ટેટ ઓફ બૉમ્બે વિ. પરશોત્તમ જોગ નાયક છે, જેમાં આ અદાલતે પદ્માબતી દાસી વિ. રસિક લાલ ધર માં કલકત્તા વડી અદાલતના નિર્ણયને મંજૂરી આપી હતી, અને ઠરાવ્યું હતું કે કેમિકલ્સ લિ. એન્ડ અનધર વિ. કંપની લો બોર્ડ એન્ડ અધર્સ માં, આ અદાલતે સોગંદનામામાં થયેલી 'સ્લિપ શોડ ચકાસણીઓ' ની નિંદા કરી હતી અને બૉમ્બે કેસ (સુપ્રા) માં આ અદાલતના આ નિર્ધારને પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો કે ચકાસણી હંમેશાં સંહિતાના આદેશ ૧૮, નિયમ ૩ ની રેખાઓ પર આદર્શિત હોવી જોઈએ, 'સંહિતા શબ્દશઃ લાગુ પડે કે ન પડે'. ફરીથી, એ.કે.કે. નંબિયાર વિ. યુનિયન ઓફ ઇન્ડિયા માં, આ

અદાલતે જણાવ્યું હતું કે ચકાસણીનું મહત્વ આક્ષેપોની ખરાઈ અને પ્રામાણિકતા કસવા માટે છે અને સોગંદકર્તાને આક્ષેપો માટે જવાબદાર બનાવવાનું પણ છે". [પરા ૧૩]

"અપીલકર્તા તરફથી હાજર વકીલે દલીલ કરી કે સોગંદનામામાં માહિતીના સ્ત્રોતો જાહેર ન કરવું એ ઘાતક ખામી હતી અને અરજીનો સ્વીકાર થવો જ ન હતો. વડી અદાલતમાં આ મામલો અનેક મહિનાઓ સુધી સાંભળવામાં આવ્યો હતો અને ત્યારબાદ આ અદાલતે અપીલની સુનાવણી કરી હતી, તેથી તે દલીલ વિષે કોઈ મત વ્યક્ત કરવો જરૂરી નથી. ચૂંટણી અરજીમાં સોગંદનામામાં માહિતીના આધાર અથવા સ્ત્રોત દર્શાવવા આવશ્યક છે. પ્રતિવાદી તરફથી હાજર વકીલે રજૂ કર્યું કે આ અદાલતના નિર્ણયો ચૂંટણી અરજીઓ અંગેના નહતા. આ અદાલતના નિર્ધારો સુસંગત છે. સંહિતા લાગુ પડતી હોય કે ન હોય, સોગંદનામામાં માહિતીના આધાર અથવા સ્ત્રોત દર્શાવવા જ પડે. અધિનિયમની કલમ ૮૩ કહે છે કે ચૂંટણી અરજીની ચકાસણી સંહિતામાં નિર્ધારિત રીત મુજબ થવી જોઈએ. ચકાસણી પ્રાપ્ત થયેલી માહિતી અંગે હોય છે. સોગંદનામું સંહિતાના આદેશ ૧૯ માં સમાવિષ્ટ જોગવાઈઓના આધારે આદર્શિત થવું જોઈએ. તેથી, માહિતીના આધાર અથવા સ્ત્રોત જણાવવા આવશ્યક છે."

[પરા ૧૪]

"ચૂંટાયેલ ઉમેદવારની ચૂંટણીની તારીખથી પંચાલીસ દિવસની અંદર દાખલ થનાર ચૂંટણી અરજીતે આધારભૂત કારણો અથવા માહિતીના સ્ત્રોતોનો ખુલાસો ન કરવામાં આવ્યો હોય, તો તેનું પરીક્ષણ બે દૃષ્ટિકોણથી કરવાનું રહેશે. કારણોનો ખુલાસો ન કરવાથી એ સૂચિત થશે કે ચૂંટણી અરજદાર પ્રથમ ઉપલબ્ધ અવસરે માહિતીના સ્ત્રોતો સાથે આગળ આવ્યો નહોતો. અરજિ રજૂ કરતી વેળાએ માહિતીના સ્ત્રોતો સ્પષ્ટ રીતે દર્શાવવાનો વાસ્તવિક મહત્વ એ છે કે જેના આધારે ચૂંટણી અરજી આધારિત છે તે સમકાલીન પુરાવા અંગે બીજી બાજુને સૂચના મળે. તેથી બીજી બાજુને તેની પ્રામાણિકતા અને સત્યતાની ચકાસણી કરવાની તક મળશે. ત્યારબાદ અરજદાર સ્ત્રોતો અથવા કારણોમાંથી કોઈ ભિન્નતા દર્શાવી શકશે નહીં, અને જો પ્રકરણમાં કોઈ અલંકારિક વધારો કરવામાં આવ્યો હશે, તો તે બહાર આવી જશે." [પરા ૧૫]

૧૩. શ્રી ઉદ્ભવ સિંહ વિરુદ્ધ માધવરાવ સિંધિયા, [૧૯૭૭] ૧ એસ.સી.સી. ૧૧માં આ અદાલતની વિભાગીય ખંડપીઠે મહત્વપૂર્ણ તથ્યો અને મહત્વપૂર્ણ વિગતવાર વિગતો વચ્ચેનો ભેદ નીચે મુજબ સમજાવ્યો હતો :-

પક્ષકાર દ્વારા નીચલી અદાલતમાં દાવાનું કારણ અસ્તિત્વમાં છે તે સ્થાપિત કરવા અથવા તેના બચાવને સ્થાપિત કરવા માટે જે બધા પ્રાથમિક તથ્યો સાબિત કરવા આવશ્યક હોય છે, તેઓ "મહત્વના તથ્યો" ગણાય છે. ભ્રષ્ટ આચરણના આરોપના સંદર્ભમાં "મહત્વના

તથ્યો"નો અર્થ એવો થાય છે કે આક્ષેપિત વિશિષ્ટ ભ્રષ્ટ આચરણના ઘટકો રચતા બધા મૂળભૂત તથ્યો, જેને અરજદાર તે આરોપમાં સફળ થવા પહેલાં સાબિત કરવા બંધાયેલો છે. ચૂંટણી અરજીમાં કોઈ વિશિષ્ટ તથ્ય મહત્વનું છે કે નહીં, અને તેથી તેનું અભિવચન કરવું આવશ્યક છે કે નહીં, તે એવો પ્રશ્ન છે જે લગાવવામાં આવેલા આરોપના સ્વરૂપ, આધાર રાખવામાં આવેલા કારણ અને પ્રકરણની વિશેષ પરિસ્થિતિઓ પર નિર્ભર કરે છે. સંક્ષેપમાં, અરજદારને સંપૂર્ણ દાવાનું કારણ પ્રાપ્ત કરાવવા માટે જે બધા તથ્યો આવશ્યક છે, તેઓ "મહત્વના તથ્યો" છે, જેઓનું અભિવચન કરવું જ જોઈએ, અને એકેય મહત્વના તથ્યનું અભિવચન કરવામાં નિષ્ફળતા પણ કલમ ૮૩ (૧)(એ) ના આદેશનું ઉલ્લંઘન ગણાય છે.

બીજી તરફ, "વિગતો" એ "પક્ષકાર દ્વારા રજૂ કરાયેલા કેસની વિગતો" છે. તેથી કલમ ૮૩(૧) ની ઉપકલમ (બી) ના અભિપ્રાયમાં "મહત્વપૂર્ણ વિગતો" નો અર્થ એ થશે કે એવી બધી વિગતો, જે અરજીમાં ઉપકલમ (એ) ની આવશ્યકતાઓનું પાલન કરીને પહેલેથી જ રજૂ કરાયેલા મહત્વપૂર્ણ તથ્યોને વિસ્તૃત કરવા, વધુ સુસ્પષ્ટ બનાવવા અને અલંકૃત કરવા માટે જરૂરી હોય. "વિગતો" નો હેતુ એ છે કે પહેલેથી દોરાયેલ ચિત્રની મૂળભૂત રૂપરેખાને અંતિમ સ્પર્શ આપીને તેને વધુ પૂર્ણ, વધુ વિગતવાર અને વધુ માહિતીપ્રદ બનાવવું."

ખંડપીઠે ઠરાવ્યું કે જો અરજીએ આવશ્યક હકીકતોના અભાવનો દોષ ધરાવતો હોય, તો કારણકાર્યના અભાવે તેને સંક્ષિપ્ત રીતે નામંજૂર કરવા યોગ્ય ગણાય છે; અને જો ખામી માત્ર આવશ્યક વિગતોની જ હોય, તો મર્યાદા અવધિ પૂર્ણ થયા પછી પણ અરજદારને જરૂરી વિગતો પૂરી પાડવાની મંજૂરી આપવાનો વિવેકાધિકાર અદાલત પાસે રહે છે.

૧૪. એફ.એ. સાપા અને અન્ય વિ. સિંગોરા અને અન્ય, (૧૯૯૧] ૩ એસ્.સી.સી. ૩૭૫ માં, અદાલતે સંબંધિત કલમો અને નિયમોની વિગતે વિચારણા કરી હતી અને મહત્વપૂર્ણ તથ્યો અને મહત્વપૂર્ણ વિગતવાર વિગતો વચ્ચેનો ભેદ પુનરોચ્ચાર કર્યો હતો. અદાલતે જણાવ્યું:

કલમ ૮૩(૧)(એ) માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે દરેક ચૂંટણી અરજીમાં તે 'મહત્વપૂર્ણ હકીકતો' નું સંક્ષિપ્ત નિવેદન સમાવવું જોઈએ, જેના આધાર પર અરજદાર જે. આર. શિવરામગૌડા વિ. ટી. એમ. કિલઆન્ડ્રશેખર [શ્રીનિવાસન, ન્યાયાધીશ.] ૨૫૭ સંપૂર્ણ દાવાનું કારણ ચૂંટણી અરજીમાં સંક્ષેપમાં દર્શાવવું આવશ્યક છે. ત્યારબાદ કલમ ૮૩ (૧)(બી) મુજબ ચૂંટણી અરજદારને ચૂંટાયેલા ઉમેદવાર વિરુદ્ધ આક્ષેપિત કોઈપણ ભ્રષ્ટ આચરણ અંગેની સંપૂર્ણ 'વિગતો' દર્શાવવી ફરજિયાત બનાવવામાં આવી છે. આ 'વિગતો' સ્પષ્ટપણે તે 'મહત્વપૂર્ણ હકીકતો' થી ભિન્ન છે, જેના આધારે અરજી સ્થાપિત છે, અને તેનો હેતુ ચૂંટાયેલા ઉમેદવારને આવા આક્ષેપનો અસરકારક રીતે સામનો કરવા પૂરતી તક

પ્રદાન કરવાનો છે. ચૂંટણી અરજદાર દ્વારા તમામ 'મહત્વપૂર્ણ હકીકતો' તેમજ, જ્યાં ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપ કરવામાં આવ્યા હોય ત્યાં, 'સંપૂર્ણ વિગતો' સંક્ષિપ્ત રીતે રજૂ કરવાની આવશ્યકતા પાછળનો મૂળભૂત વિચાર એ છે કે ચૂંટણી અરજીના નીચલી અદાલતમાં વિચારણા દરમિયાન તપાસના ક્ષેત્ર, વ્યાપ અને મર્યાદાઓ નિર્ધારિત કરી શકાય.

નિર્ધારિત પ્રારૂપ રૂપમાં ચૂંટણી અરજી સાથે દાખલ કરવાના સોગંદનામા બાબતે, અદાલતે અવલોકન કર્યું કે આવા સોગંદનામામાં રહેલી ખામીનું નિવારણ કરી શકાય, જો સુધી તે અરજીનો આંતરિક ભાગ ન બને; જે સ્થિતિમાં મહત્વપૂર્ણ તથ્યો સંબંધિત ખામીનો નિરાકરણ અધિનિયમની કલમ ૮૧ હેઠળની મર્યાદાને આધીન રહીને કરવો પડશે.

૧૫. ગજાનન કૃષ્ણાજી બાપટ અને અન્ય વિ. દત્તાજી રાઘોબાજી મેઘે અને અન્ય, [૧૯૯૫] ૫ એસસીસી ૩૪૭ માં, એક વિભાગીય પીઠે, જેમાં અમારામાંથી એક (આનંદ. જેઃ, જેમ તે સમયે તેઓ હતા) સભ્ય હતા, આ મુદ્દાના આ પાસા પર વિસ્તૃત રીતે વિચાર કર્યો હતો અને એવું ઠરાવ્યું હતું કે ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપો યોગ્ય રીતે આક્ષેપિત કરેલા હોવા જોઈએ અને સંપૂર્ણ કાર્યવાહીના કારણનો ખુલાસો થાય તે માટે મહત્વના તથ્યો તથા વિગતો બંને અરજીત જ આપવામાં આવવી જોઈએ. ચુકાદામાંનો સંબંધિત અંશ આ પ્રમાણે છે :-

ચૂંટણી કાયદો એવો આગ્રહ રાખે છે કે ચૂંટાયેલા ઉમેદવારને પદચ્યુત કરવા માટે ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ સ્પષ્ટપણે કરવામાં આવેલો

હોવો જોઈએ અને તે ભ્રષ્ટ આચરણ પરત ફરેલા ઉમેદવારે પોતે, અથવા તેના ચૂંટણી પ્રતિનિધિએ, અથવા ચૂંટાયેલા ઉમેદવારની સંમતિથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિએ, અથવા તેના ચૂંટણી પ્રતિનિધિએ કયો હોવો કડક રીતે સાબિત થવો જોઈએ. શંકા, ભલે તે કેટલીય પ્રબળ હોય, પુરાવાનું સ્થાન લઈ શકતી નથી, ભલે આક્ષેપો સીધા પુરાવાથી સ્થાપિત કરવા માંગવામાં આવ્યા હોય કે પરિસ્થિતિજન્ય પુરાવાથી. કારણ કે ચૂંટણી અરજિયક્ષિ કથનો મહત્વપૂર્ણ ભૂમિકા ભજવે છે, તેથી વિધાનમંડળે એવી જોગવાઈ કરી છે કે ભ્રષ્ટ આચરણના આક્ષેપો યોગ્ય રીતે કરવામાં આવવા જોઈએ અને અરજિમાં જ તમામ મહત્વપૂર્ણ તથ્યો તથા વિગતો આપવામાં આવવી જોઈએ જેથી સંપૂર્ણ કાર્યવાહીના કારણનો ખુલાસો થાય.

અધિનિયમની કલમ ૮૩માં જોગવાઈ કરવામાં આવી છે કે ચૂંટણી અરજીમાં તે મહત્વપૂર્ણ તથ્યોનું સંક્ષિપ્ત નિવેદન અવશ્ય સમાવવું જોઈએ, જેના આધાર પર અરજદાર તેની આક્ષેપિત ભ્રષ્ટ આચરણની દલીલ કરે છે, જેમાં આવા ભ્રષ્ટ આચરણ આચર્યા હોવાનો આક્ષેપ કરવામાં આવેલા પક્ષકારોના નામ તથા તે પૈકીના દરેક ભ્રષ્ટ આચરણ કયા દિવસે અને કયા સ્થળે કરવામાં આવ્યું તેનું શક્ય તેટલું પૂર્ણ નિવેદન પણ સમાવવું જોઈએ. આ કલમને ફરજિયાત માનવામાં આવી છે અને તે પ્રથમ મહત્વપૂર્ણ તથ્યોનું સંક્ષિપ્ત નિવેદન તથા ત્યારબાદ આક્ષેપિત ભ્રષ્ટ આચરણની સંપૂર્ણ વિગતો રજૂ કરવાની માંગ કરે છે, જેથી દાવાના કારણનું પૂર્ણ ચિત્ર પ્રતિપાદિત થઈ શકે.

ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ કરતી અરજીએ, કાયદા મુજબ, સોગંદનામાથી સમર્થિત હોવું આવશ્યક છે અને ચૂંટણી અરજીકર્તા પર ભ્રષ્ટ આચરણના આચરણ સંબંધે પોતાની માહિતીનાં સ્ત્રોતનું પણ ખુલાસું કરવાની ફરજ છે. આ એટલા માટે આવશ્યક બને છે કે ચૂંટણી અરજીકર્તાને તેના દ્વારા કરવામાં આવેલા આક્ષેપ સાથે બંધાયેલો રાજી શકાય અને કોઈ પણ પ્રકારની અંધાધૂંધ અથવા અનિયંત્રિત તપાસને અટકાવી શકાય તથા વિજયી ઉમેદવારને અચાનક આશ્ચર્યમાં મુકવામાં ન આવે."

ચૂંટણી અરજીમાં દલીલપત્રોમાં સુધારા અંગે, ખંડપીઠે એવું ઠરાવ્યું કે એવો કોઈપણ સુધારો મંજૂર કરવા સામે સંપૂર્ણ પ્રતિબંધ છે, જેના પરિણામે અથવા તો અગાઉથી દલીલપત્રમાં ન દર્શાવાયેલા મહત્વના તથ્યો દાખલ થાય, અથવા અરજીમાં અગાઉ આક્ષેપ ન કરવામાં આવેલી ભ્રષ્ટ આચરણની વિગતો દાખલ થાય. અદાલતે દર્શાવ્યું કે તે કેસમાં વડી અદાલતે ચૂંટણી અરજદારને એવો પુરાવો રજૂ કરવાની મંજૂરી આપવી જ ન જોઈએ હતી, જે પક્ષકારોના દલીલપત્રોની સીમા બહાર હતો, કારણ કે કેટલાય પ્રમાણમાં પુરાવો હોય તો પણ તે દલીલપત્રોની ખામીને દૂર કરી શકતો નથી; પરંતુ તેનાથી પણ વધુ અયોગ્ય તો નીચલી અદાલતે દલીલપત્રોમાં એવો સુધારો મંજૂર કરવો હતો કે જેથી તે કેસમાં અગાઉથી રજૂ કરાયેલા પુરાવા સાથે સુસંગત બનાવવામાં આવે.

૧૬. જો ઉપરોક્ત સુસ્થાપિત સિદ્ધાંતો આ કેસમાં લાગુ કરવામાં આવે, તો તેમાં જરાય શંકા રહેતી નથી કે ચૂંટણી અરજીમાં આક્ષેપિત ભ્રષ્ટ આચરણના

મૂળભૂત તથ્યો દર્શાવવામાં નિષ્ફળ જવાના કારણે અત્યંત ગંભીર ખામી છે. આ ખામી તે મુદ્દે ચૂંટણી અરજીને અમાન્ય બનાવે છે અને અરજીકર્તાને તે સંબંધે કોઈપણ પુરાવો રજૂ કરવાની પરવાનગી આપવી જ ન જોઈતી હતી.

૧૬એ. અમે ચૂંટણી અરજી સાથે દાખલ કરાયેલા સોગંદનામાના પરિચ્છેદો (એફ) અને (જી) પહેલેથી જ ઉતારી લીધા છે. તેમાં માહિતીનો સ્ત્રોત જાહેર કરવામાં આવ્યો નથી. તેમજ ચૂંટણી અરજીનો કયો ભાગ અરજીકર્તાને વ્યક્તિગત રીતે જાણીતો હતો અને કયો ભાગ તેને માહિતીના આધારે જાણમાં આવ્યો હતો તે પણ તેમાં દર્શાવવામાં આવ્યું નથી. નોંધપાત્ર રીતે, સોગંદનામાના પરિચ્છેદો (એ) થી (ઈ) એ જણાવે છે કે તેમાં કરાયેલા કથનો તેની માહિતી અનુસાર સત્ય છે. પરિચ્છેદ (એફ) આ મુદ્દે મૌન છે. પરિચ્છેદ (જી) અરજીના તમામ જરૂર પરિચ્છેદોનો ઉલ્લેખ કરે છે. સોગંદનામું નિર્ધારિત પ્રારૂપ નં. ૨૫ સાથે સુસંગત નથી. આ રીતે એક ખામી છે, જેને વડી અદાલતે અવગણી દીધી છે. એલ.આર. શિવરામાગૌડા વિ. ટી.એમ. ચંદ્રશેખર [શ્રીનિવાસન, ન્યાયાધીશ] ૨૫૯

૧૭. પ્રથમ પ્રતિવાદીના વિદ્વાન વકીલે એ દર્શાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો કે અરજમાં સંબંધિત મહત્વપૂર્ણ તથ્યો સમાવાયેલ છે. તેમના મતે, ચૂંટણી અરજીના પરિચ્છેદ ૩૯ માં અપીલકર્તાએ પ્રતિ વાહન પ્રતિ દિવસ કરેલો ખર્ચ અને તેના દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલા વાહનોની કુલ સંખ્યા દર્શાવવામાં આવી છે. વધુમાં, એવો પણ તર્ક રજૂ કરવામાં આવ્યો કે નાગમંગલા મિત્રા નામના

સમાચારપત્રની પ્રતિ નકલ કિંમત દર્શાવવામાં આવી હતી અને મતદારોમાં વિતરણ માટે ખરીદવામાં આવેલી નકલોની કુલ સંખ્યાનો પણ ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો. દલીલ એવી કરવામાં આવી કે આ જ મહત્વપૂર્ણ તથ્યો હતા અને તેઓ પોતપોતાનાં બળે જ એ સાબિત કરતા હતા કે અપીલકર્તાએ નિર્ધારિત મર્યાદાથી વધુ ખર્ચ કર્યો હતો. અમે આ દલીલ સ્વીકારી શકતા નથી. આ આંકડા દર્શાવ્યા પછી ચૂંટણી અરજીમાં કરવામાં આવેલ આક્ષેપ માત્ર એટલો જ છે કે અપીલકર્તા દ્વારા થયેલ ઉક્ત ખર્ચ તેની હિસાબીની નોંધમાં દર્શાવવામાં આવ્યો નહોતો. એ જ વાક્યના અંતિમ ભાગમાં અધિનિયમની કલમ ૧૨૩(૬) નો ભંગ થયો હતો એવો આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો હતો, તે માત્રના આધાર પર પ્રથમ પ્રતિવાદીને એ દલીલ કરવામાં કોઈ મદદ મળી શકશે નહીં કે નિર્ધારિત મર્યાદાથી અધિક અને વધુ ખર્ચ કરાયો હતો તેવો સંબંધિત મહત્વપૂર્ણ તથ્ય અરજમાં દર્શાવવામાં આવ્યો હતો. અમારે આ બાબતનો પણ ઉલ્લેખ કરવો જરૂરી છે કે કલમ ૧૦૦(એલ)(ડી)(જ) ના હેતુસર, ખાસ રીતે એવો આક્ષેપ કરવો જરૂરી છે કે પરત આવેલ ઉમેદવારને સંબંધિત જેટલા અંશે ચૂંટણીનું પરિણામ, ઉક્ત ભ્રષ્ટ આચરણના કારણે, મહત્વપૂર્ણ રીતે પ્રભાવિત થયું છે. એવો આક્ષેપ અરજમાં ગેરહાજર છે.

૧૮. હવે અમે અપીલકર્તાના વકીલની દલીલના બીજા અંગ તરફ આગળ વધીએ છીએ. વડી અદાલતે એવું ઠરાવ્યું છે કે અપીલકર્તાએ થયેલા અથવા તેની દ્વારા અધિકૃત કરાયેલા ખર્ચનો સચોટ અને સાચો હિસાબ રાખ્યો નહોતો અને તે ભ્રષ્ટ આચરણ સમાન હતું. 'ભ્રષ્ટ આચરણો' અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ માં

નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે. પ્રથમ પ્રતિવાદી અનુસાર, અપીલકર્તા કલમ ૧૨૩ ની ઉપકલમ (૬) માં વર્ણવાયેલા ભ્રષ્ટ આચરણ માટે દોષિત છે. તે ઉપકલમ હેઠળ, અધિનિયમની કલમ ૭૭ ના ઉદ્દેશનમાં ખર્ચ કરવો અથવા તેને અધિકૃત કરવો ભ્રષ્ટ આચરણ ગણાય છે. કલમ ૭૭ મુજબ, ચૂંટણીમાં દરેક ઉમેદવારે તેના દ્વારા અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટ દ્વારા થયેલા અથવા અધિકૃત કરાયેલા ચૂંટણીસંબંધિત સર્વ ખર્ચનો જુદો અને સચોટ હિસાબ રાખવાનો રહેશે અને તે હિસાબોમાં નિયમિત કરવામાં આવે તેવી વિગતવાર વિગતો હોવી જોઈએ. ચૂંટણી આચાર નિયમો, ૧૯૬૧ નો નિયમ ૮૬ ચૂંટણી ખર્ચના હિસાબમાં સમાવવાની વિગતો નિર્ધારિત કરે છે. કલમ ૭૭ ની ઉપકલમો (૧) અને (૨) માત્ર હિસાબ જાળવવાની બાબત સાથે સંબંધિત છે. કલમ ૭૭ ની ઉપકલમ (૩) એ જોગવાઈ કરે છે કે ઉપકલમ (૧) માં ઉલ્લેખિત ચૂંટણી ખર્ચનું કુલ પ્રમાણ કોઈપણ વિધાનસભા મતવિસ્તાર માટે મર્યાદા તરીકે નિર્ધારિત કરવામાં આવેલી રકમથી વધુ ન હોવું જોઈએ. ચૂંટણીને અમાન્ય જાહેર કરવા માટેના આધાર અધિનિયમની કલમ ૧૦૦ માં નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યા છે. કલમ ૧૦૦ ની ઉપકલમ (૧)(બી) ચૂંટાયેલા ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટ દ્વારા, અથવા ચૂંટાયેલા ઉમેદવાર અથવા તેના ચૂંટણી એજન્ટની સંમતિથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવેલા કોઈપણ ભ્રષ્ટ આચરણ સાથે સંબંધિત છે. કોઈ બાબતને ઉપકલમ (૧)(બી) ના વ્યાપમાં લાવવા માટે, તે ભ્રષ્ટ આચરણ કલમ ૧૨૩ માં વ્યાખ્યાયિત થયેલું હોવું આવશ્યક છે. કલમ ૧૨૩ ની ઉપકલમ (૬) માં ભ્રષ્ટ આચરણ તરીકે જેનો ઉલ્લેખ છે તે માત્ર કલમ ૭૭ ના ઉદ્દેશનમાં

થયેલો અથવા અધિકૃત કરાયેલ ખર્ચ જ છે. કલમ ૧૨૩ ની ઉપકલમ (૬) ના વ્યાપમાં સાચા અને સચોટ હિસાબો જાળવવામાં થયેલી નિષ્ફળતા આવતી નથી. ઉપકલમ (૬) ની ભાષા એટલી સ્પષ્ટ છે કે તેમાં વ્યાખ્યાયિત ભ્રષ્ટ આચરણનો સંબંધ માત્ર કલમ ૭૭ ની ઉપકલમ ૩ સાથે જ હોઈ શકે, એટલે કે નિર્ધારિત રકમથી વધુ ખર્ચ કરવો અથવા તેને અધિકૃત કરવો. કલ્પનાશક્તિના કોઈપણ પ્રયોગથી એવું કહી શકાય નહીં કે કલમ ૭૭ ની ઉપકલમો (૧) અને (૨) નું પાલન ન થવું પણ કલમ ૧૨૩ ની ઉપકલમ (૬) ના વ્યાપમાં આવશે. પરિણામે, તે કલમ ૧૦૦(૧)(બી) હેઠળ આવી શકે નહીં. અહીં પ્રથમ પ્રતિવાદી દ્વારા તેનો સમાવેશ કલમ ૧૦૦(૧)(ડી)(જ) હેઠળ કરવાનો પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. તે ઉપકલમ હેઠળની આવશ્યક શરત એ છે કે પરત ફરેલા તે ઉમેદવારને લગતા પ્રમાણમાં ચૂંટણીનું પરિણામ તાત્વિક રીતે અસરગ્રસ્ત થયું હોવું જોઈએ. આ બતાવવાની જરૂર નથી કે ચૂંટાયેલા ઉમેદવાર દ્વારા કલમ ૭૭ ની ઉપકલમો (૧) અને (૨) મુજબ હિસાબો ન જાળવવામાં આવે તો તે કોઈ પણ સંજોગોમાં, અને તો દૂરની વાત છે કે તાત્વિક રીતે, ચૂંટણીના પરિણામને અસર કરતું નથી.

૧૯. આ મંતવ્ય આ અદાલતે દલચંદ જૈન વિ. નારાયણ શંકર ત્રિવેદી અને અન્., [૧૯૬૯] ૩ એસ.સી.સી. ૬૮૫ માં વ્યક્ત કર્યું છે. ત્રણ ન્યાયાધીશોની પીઠે એવું નિર્ધારિત કર્યું હતું કે કલમ ૧૨૩(૬) હેઠળની ભ્રષ્ટ આચરણ બાબતે માત્ર કલમ ૭૭ ની ઉપકલમ ૩ જ આહ્વાન કરી શકાય અને કલમ ૭૭ ની ઉપકલમ (૧) અને (૨) નો ભંગ અથવા નિર્ધારિત વિગતો સાથે

યોગ્ય હિસાબો જાળવી રાખવામાં થયેલ નિષ્ફળતા કલમ ૧૨૩(૬) હેઠળ આવતી નથી. પીઠે વડી અદાલતના અનેક અગાઉના નિર્ણયો તથા આ અદાલતના સી.એ. નં. ૧૩૨૧/૧૯૬૭, તા. ૨૨.૩.૧૯૬૮ ના નિર્ણયનો ઉલ્લેખ કર્યો છે.

૨૦. પ્રથમ પ્રતિવાદી તરફથી ઉપસ્થિત વિદ્વાન વકીલે ઓમ પ્રભાજૈન વિ. ચરણ દાસ અને અન્ય, (૧૯૭૫) સપ્. એસ.સી.આર. ૧૦૭ ના ચુકાદા તરફ અમારું ધ્યાન દોર્યું. તે ચુકાદામાં પ્રથમ પ્રતિવાદીની દલીલને આધાર આપે એવું કંઈ નથી. એમ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ આપરાધિક સ્વરૂપનો છે અને તે વાજબી શંકાથી પર સાબિત થવો આવશ્યક છે. હકીકતોના આધારે એમ ઠરાવવામાં આવ્યું હતું કે ચૂંટાયેલા ઉમેદવાર સામે ભ્રષ્ટ આચરણનો આક્ષેપ વાજબી શંકાથી પર સાબિત થયો ન હતો.

૨૧. અગાઉ ઉલ્લેખિત ગજાનનના કેસમાં આપેલ ચુકાદામાં એલ.આર. શિવરામગૌડા વિ. ટી.એમ. ચંદ્રશેખર [શ્રીનિવાસન, ૧.] ૨૬૧ નો પુનરોચ્ચાર માત્ર અધિનિયમની કલમ ૭૭(૩) સુધી જ કરવામાં આવ્યો છે અને કલમ ૭૭ની ઉપકલમો (૧) અને (૨) ના ઉલ્લંઘન અંગે કરવામાં આવ્યો નથી.

૨૨. પ્રથમ પ્રતિવાદી તરફથી હાજર વિદ્વાન વકીલે દલીલ કરી હતી કે ઉપરોક્ત દૃષ્ટિકોણ સ્વીકારવામાં આવે તો ચૂંટણીમાં સફળ થયેલો કોઈપણ ઉમેદવાર ખર્ચની મહત્તમ મર્યાદા નિર્ધારિત કરનાર કાયદાને અવગણી શકે અને ખોટા હિસાબો રજૂ કરીને કલમ ૭૭(૩) ની જોગવાઈઓમાંથી છટકી શકે. તેમના મત મુજબ, જો કલમો ૭૭ અને ૧૨૩(૬) નું ઉપરોક્ત અર્થઘટન સ્વીકારવામાં

આવે, તો નિર્ધારિત મહત્તમ મર્યાદાથી વધુ ખર્ચ કરનાર ઉમેદવાર વિરુદ્ધ કોઈ દંડાત્મક નિયંત્રણ રહેશે નહીં. તેમણે અધિનિયમની કલમ ૧૦(એ) નો ઉલ્લેખ કરીને, જે એવી વ્યક્તિને નિર્દેશિત કરવાની ચૂંટણી આયોગને સત્તા આપે છે જેણે અધિનિયમ હેઠળ અથવા તેના અનુસંધાને આવશ્યક હોય તેવી રીતે અને નિર્ધારિત સમયમાં ચૂંટણી ખર્ચનો હિસાબ દાખલ કરવામાં નિષ્ફળતા દર્શાવી હોય અને આવી નિષ્ફળતા માટે કોઈ યોગ્ય કારણ કે ન્યાયસંગતતા ન હોય, એવો વાદ કર્યો કે ઉક્ત કલમ માત્ર હિસાબ દાખલ કરવામાં નિષ્ફળતા થતી સ્થિતિ માટે જ છે અને સાચા તથા યોગ્ય હિસાબો જાળવી રાખવામાં નિષ્ફળતા થતી સ્થિતિ માટે નથી. અમે આ દલીલ સ્વીકારી શકતા નથી. અમારા મત મુજબ, કલમ ૧૦(એ) ની ઉપકલમ (એ) આ સ્થિતિને આવરી લે છે, કારણ કે તે અધિનિયમ હેઠળ અથવા તેના અનુસંધાને આવશ્યક હોય તેવી રીતે ચૂંટણી ખર્ચનો હિસાબ દાખલ કરવાની જોગવાઈ કરે છે. કલમ ૭૭(૨) મુજબ, હિસાબોમાં નિર્ધારિત કરાય તેવી વિગતો સમાવવાની રહેશે. ચૂંટણી વર્તન નિયમોનો નિયમ ૮૬ હિસાબમાં દર્શાવવાની વિગતો અંગે જોગવાઈ કરે છે. ઉક્ત નિયમ મુજબ દરેક ખર્ચના મુદ્દા માટે વાઉચર મેળવવું અને ચૂંટણી ખર્ચના હિસાબ સાથે તમામ વાઉચર દાખલ કરવા જરૂરી છે. નિયમ ૮૯ મુજબ જિલ્લાની ચૂંટણી અધિકારીએ ચૂંટણી આયોગને દરેક સ્પર્ધાર્થી ઉમેદવારનું નામ, તે ઉમેદવારે ચૂંટણી ખર્ચનો હિસાબ દાખલ કર્યો છે કે કેમ, અને જો કર્યો હોય તો તે કયા દિવસે દાખલ કર્યો છે તથા તેના મત મુજબ એવો હિસાબ અધિનિયમ અને નિયમો મુજબ જરૂરી સમયમર્યાદામાં અને આવશ્યક રીતે દાખલ થયો છે કે કેમ,

તે બાબતનો અહેવાલ આપવાનો રહે છે. ઉક્ત નિયમ ચૂંટણી આયોગને તેમાં દર્શાવેલી પ્રક્રિયા અપનાવ્યા પછી આ બાબત નક્કી કરવાની સગવડ આપે છે કે કોઈ સ્પર્ધારત ઉમેદવાર અધિનિયમ મુજબ આવશ્યક સમયમર્યાદામાં અને આવશ્યક રીતે ચૂંટણી ખર્ચનો હિસાબ દાખલ કરવામાં નિષ્ફળ ગયો છે કે નહીં. જો નિયમ ૮૯ હેઠળની પૂછપરછ પછી ચૂંટણી આયોગને હિસાબ ખોટો અથવા અસાચો જણાય, તો એવો નિષ્કર્ષ કાઢી શકાય કે ઉમેદવારે કલમ ૧૦(એ) ના અર્થમાં પોતાનો હિસાબ દાખલ કરવામાં નિષ્ફળતા દર્શાવી છે, અને ચૂંટણી આયોગ તેવી વ્યક્તિને નિર્દેશિત કરી શકે. તેથી, પ્રથમ પ્રતિવાદી તરફના વિદ્વાન વકીલની દલીલમાં અમને કોઈ સાર જણાતો નથી.

૨૩. અમને આ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં જરાય સંકોચ નથી કે આપેલ નિષ્કર્ષો કાયદેસર રીતે ટકી શકે તેવા નથી અને તેઓ રદ કરવાને પાત્ર છે.

૨૪. પ્રથમ પ્રતિવાદી તરફના વિદ્વાન વકીલે ચૂંટણી અરજીમાં આક્ષેપિત કરવામાં આવેલી ભ્રષ્ટ આચરણ બાબતે અપીલકર્તા દોષિત હતો તેવા તેમના દાવાના સમર્થનમાં અમને નોંધપોથી રજૂ કરી. ખાસ કરીને, વિદ્વાન વકીલે અધિનિયમની કલમ ૧૨૩ (૩એ) અને કલમ ૧૨૩ (૬) ના વ્યાપમાં આવતા આક્ષેપિત ભ્રષ્ટ આચરણો પર ભાર મૂક્યો. છેલ્લી બાબત અંગે તેમણે દલીલ કરી કે નોંધપોથી પરનો પુરાવો એ હકીકત સ્થાપિત કરવા પૂરતો છે કે અપીલકર્તાએ નિર્ધારિત મહત્તમ મર્યાદા કરતાં ઘણી વધુ રકમનો ખર્ચ કર્યો હતો. તેમણે નોંધપોથી પરના સંબંધિત પુરાવા અમને રજૂ કર્યા. તેઓ અમને તેમની સાથે સંમત કરવા સફળ રહ્યા નહોતા. નોંધપોથીનું પરિશીલન કર્યા પછી અમને લાગે

છે કે વડી અદાલતે આપેલો આ હકીકતી નિષ્કર્ષ કે પુરાવો અપીલકર્તા દ્વારા નિર્ધારિત મહત્તમ મર્યાદાથી વધુ થયેલા અતિરિક્ત ખર્ચને સાબિત કરવામાં અપૂરતો રહ્યો હતો, તે સાચો છે. તેમાં હસ્તક્ષેપ કરવાનો કોઈ ન્યાયસંગત આધાર નથી.

૨૫. કલમ ૧૨૩ (૩અ) ના વ્યાપક્ષેત્રમાં આવતી ભ્રષ્ટ આચરણ સંબંધિત આક્ષેપ મુદ્દા નં. ૬ નો વિષય છે. તે આ મુજબ છે:—

"શું પ્રથમ પ્રતિવાદીએ "કુર્બા જનંગડા વેદિકે" ના નામે પત્રિકાઓ છપાવી અને પ્રકાશિત કરાવી, જેના દ્વારા અન્ય સમુદાયના લોકોમાં સામ્પ્રદાયિક ઉશ્કેરણા પેદા કરી, તેમને એવું માનવામાં મૂક્યા કે અરજદાર આવા સામ્પ્રદાયિક ભાવો ઉશ્કેરવામાં દોષિત હતો, અને આવી પત્રિકાઓએ અંતિમ ક્ષણે અરજદારની સંભાવનાઓને હાનિકારક અસર પહોંચાડી હતી?"

વડી અદાલતે ચુકાદાના પરિચ્છેદ ૩૯ થી ૪૨ માં આ બાબતનો વિચાર કર્યો છે. સાક્ષીઓના પુરાવાની વડી અદાલતે સંપૂર્ણ ચર્ચા કરી છે અને મહત્વપૂર્ણ વિસંગતિઓને ઉદ્ભાસિત કરી છે. વડી અદાલતનું નિષ્કર્ષ નીચે મુજબ છે:—

પ્રતિવાદીની તરફેણી રજૂ કરવામાં આવેલી દલીલમાં પૂરતું બળ છે કે, પ્રથમ તો, એવી સ્વીકાર્ય કોઈ સાબિતી નથી કે જેના આધારે સફળતાપૂર્વક એવું ઠરાવી શકાય કે આવા પત્રકો છપાવવા માટે જવાબદાર આર-૧ હતો. બીજું, મતદારોમાં આ પત્રકો ચોક્કસ ક્યારે વ્યાપક રીતે

વહેંચવામાં આવ્યા તે અંગે કોઈ સ્પષ્ટ પુરાવો નથી, જ્યારે અરજદારનો કેસ એવો છે કે ૨૧.૧૧.૭૯ ૮૮૮ પછીથી, જ્યારે આવા પત્રકોનું વિતરણ કરવામાં આવ્યું, ત્યારથી પ્રવૃત્તિનો રૂઝાન બદલાઈ ગયો. ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ એવો પુરાવો છે કે તેમનું વિતરણ ૧૬.૧૧.૧૯૮૮થી પણ કરવામાં આવતું હતું. કોઈપણ સ્થિતિમાં, અરજદારનો એવો કેસ છે કે પોતાની ચૂંટણીની સંભાવનાઓને નુકસાન પહોંચાડવા માટે આર-૧ એ ભૂમિકા ભજવી હતી, કારણોસર તેનો જવાબ નકારાત્મક છે।

વડી અદાલત દ્વારા વ્યક્ત કરવામાં આવેલા અભિપ્રાયથી ભિન્ન મત અપનાવવાનું અમને કોઈપણ પ્રકારનું કારણ જણાતું નથી.

૨૬. પ્રથમ પ્રતિવાદી તરફથી મુદ્દા ૧ થી ૫ અંગે વિદ્વાન વકીલ દ્વારા આગળ ધપાવવામાં આવેલી દલીલો કોઈ સાર ધરાવતી નહોતી, કારણ કે નોંધપરની સામગ્રી તેમને કોઈ પણ રીતે સમર્થન આપતી નથી. તે મુદ્દાઓ પર અપીલકર્તાના પક્ષમાં વડી અદાલતે આપેલા નિષ્કર્ષો સાથે અમે સંપૂર્ણપણે સહમત છીએ.

૨૭. પરિણામે, વડી અદાલતનો જે ચુકાદો અપીલકર્તા વિરુદ્ધ છે તે હદ સુધી રદ કરવામાં આવે છે અને પરિણામસ્વરૂપે, વડી અદાલતનો ચુકાદો ઉલટાવવામાં આવે છે. પ્રથમ પ્રતિવાદી અપીલકર્તા વિરુદ્ધ તેણે કરેલા કોઈપણ આક્ષેપો, એટલે કે અનુગામી ભ્રષ્ટ આચરણમાં દોષિત હતો, તે સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો છે. તેથી અપીલ સી.એ.નં. ૪૨૭૨/૮૧ મંજૂર કરવામાં આવે છે

અને કર્ણાટકની વડી અદાલતની નોંધ પરની ચૂંટણી અરજી ઈ.પી. ૧૫ ઓફ ૯૦
ફગાવી દેવામાં આવે છે. સી.એ. નં. ૪૩૭૯/૯૧ ફગાવી દેવામાં આવે છે.

અપીલકર્તા આ કાર્યવાહી દરમિયાન વડી અદાલતમાં તેમજ આ
અદાલતમાં થયેલા પોતાના ખર્ચા પ્રથમ પ્રતિવાદી પાસેથી મેળવવા હકદાર છે.
આ અદાલતમાં વકીલફી રૂ. ૫,૦૦૦.

સી.એ. નં. ૪૨૭૨/૯૧ મંજૂર કરવામાં આવી.

સી.એ. નં. ૪૩૭૯/૯૧ નામંજૂર કરવામાં આવી.

The translation of this judgment has been provided by
M/s. Hyperlink E-solutions Pvt. Ltd.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને
તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા
ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે
મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular
language is meant for the restricted use of the litigant to
understand it in his/ her language and may not be used
for any other purpose. For all practical and official
purposes, the English version of the judgment shall be
authentic and shall hold the field for the purpose of
execution and implementation.